

Na osnovu člana 6 stav 4, člana 14 stav 2, čl. 51 i 54 i člana 56 stav 2 Zakona o zdravstvenoj zaštiti bilja („Službeni list RCG", broj 28/06, „Službeni list CG", br. 28/11 i 48/15), člana 11 stav 1 Zakona o genetički modifikovanim organizmima („Službeni list CG", broj 22/08), člana 75 stav 4 Zakona o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Službeni list RCG", broj 28/06, „Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15), člana 59 Zakona o sadnom materijalu („Službeni list RCG", broj 28/06, „Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15) i člana 31 Zakona o sredstvima za ishranu bilja („Službeni list RCG", broj 48/07 i „Službeni list CG", br. 76/08, 30/17 i 43/18), Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede donijelo je

PROGRAM FITOSANITARNIH MJERA ZA 2021. GODINU

1. Ovim programom utvrđuju se mjere za: vršenje poslova od javnog interesa za zdravstvenu zaštitu bilja; sredstva za zaštitu bilja; sredstva za ishranu bilja; sjemenski materijal poljoprivrednog bilja i sadni materijal; GMO; biljne genetičke resurse; laboratorijska ispitivanja; nosioce poslova i način vršenja poslova sa planom upotrebe finansijskih sredstava i uslovima za sprovođenje mjera utvrđenih zakonima.

Sredstva u iznosu od 227.000,00€ predviđena ovim programom opredijeljena su Budžetom Crne Gore za 2021. godinu, Program 16 002 (Poljoprivreda); Potprogram 16 002 005 (bezbjednost hrane, veterina i fitosanitarni poslovi); Aktivnost 16 002 005 001 (Upravljanje i administracija Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove), na poziciji: 0421 (funk. klas.) 413-2 (ekon. klas.) – materijal za zdravstvenu zaštitu u iznosu od 6.000,00€ i na poziciji: Aktivnost 16 002 005 004 Program fitosanitarnih mjera u iznosu od 221.000,00€.

Troškovi iskazani po pojedinim programima predstavljaju projektovane vrijednosti.

Za izvršenje programa odgovoran je organ uprave nadležan za fitosanitarne poslove (u daljem tekstu: Uprava).

Uprava može u toku izvršenja ovog programa vršiti izmjenu namjene korišćenja sredstava i sredstva preusmjeravati sa jednog programa na drugi, do visine ukupnih sredstava.

PROGRAMI	
Program 1	Program zdravstvene zaštite bilja
Komponenta 1.1	Posebni nadzor nad štetnim organizmima
Komponenta 1.2	Monitoring, izvještajno prognozni programi i fitosanitarne mjere
Komponenta 1.3	Obuke
Komponenta 1.4	Hitne fitosanitarne mjere
Program 2	Program praćenja sredstava za zaštitu bilja i sredstava za ishranu bilja
Komponenta 2.1	Registracija sredstava za zaštitu bilja
Komponenta 2.2	Monitoring prometa sredstava za zaštitu bilja
Komponenta 2.3	Sprovođenje specijalističkog kursa
Komponenta 2.4	Monitoring uređaja za upotrebu pesticida
Komponenta 2.5	Program post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja
Komponenta 2.6	Post-registracijska kontrola sredstava za zaštitu bilja - rezistentnost
Komponenta 2.7	Monitoring održive upotrebe pesticida
Komponenta 2.8	Program integralne zaštite bilja - citrusi
Komponenta 2.9	Program zaštite lisnatog povrća
Komponenta 2.10	Monitoring upotrebe sredstava za zaštitu bilja u lisnatom povrću kroz praćenje rezidua
Komponenta 2.11	Unaprjeđenje sistema za postupanja i upravljanja otpadom odnosno postupanja sa ambalažom nakon upotrebe pesticida
Komponenta 2.12	Monitoring uticaja upotrebe pesticida na životnu sredinu
Komponenta 2.13	Monitoring karakteristika sredstava za ishranu bilja
Program 3	Program kontrolnih ispitivanja proizvodnje sjemenskog i sadnog materijala i biljni genetički resursi
Komponenta 3.1	Sjemenska proizvodnja krompira
Komponenta 3.2	Sjemenska proizvodnja žita
Komponenta 3.3	Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog materijala
Komponenta 3.4	Program kontrolnog ispitivanja sadnog materijala
Komponenta 3.5	Program kontrolnog ispitivanja matičnih stabala sadnog materijala
Komponenta 3.6	Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog i sadnog materijala na GMO
Komponenta 3.7	Program biljnih genetičkih resursa
Program 4	Materijali za posebne namjene (klopke, ex tempore testovi za štetne organizme, hemikalije)
Program 5	Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa

PROGRAM 1 PROGRAM ZDRAVSTVENE ZAŠTITE BILJA

Cilj: Stabilno zdravstveno stanje bilja na teritoriji Crne Gore, sprječavanje unošenja, blagovremeno otkrivanje, suzbijanje pojave i širenja i iskorjenjavanje štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, pravovremeno, pravilno, uspješno i racionalno sprovođenje fitosanitarnih mjera u praksi, sprječavanje ili umanjivanje gubitaka prinosa u biljnoj proizvodnji i stvaranje preduslova za očuvanje zdravlja bilja kao ključnog faktora za održivu i konkurentnu poljoprivredu, ali i zaštitu životne sredine.

Programom se stvaraju preduslovi za usaglašavanje oblasti zdravstvene zaštite bilja sa EU zahtjevima, a koji se odnose na dobijanje i održavanje zdravstvenog statusa za određene štetne organizme na osnovu kojih Crna Gora može izdavati međunarodna uvjerenja o zdravstvenom stanju bilja za izvoz (fitosanitarni sertifikati).

Pravni osnov: Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja („Službeni list RCG”, broj 28/06, „Službeni list CG”, br. 28/11 i 48/15) i godišnji plan službenih kontrola.

Nadležni organ uprave: Uprava - Fitosanitarni sektor - Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja, Odsjek za fitosanitarnu inspekciju.

Ovlašćene institucije za sprovođenje:

- Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija sa pripadajućim laboratorijama za ispitivanje štetnih organizama;
- Institut za šumarstvo;
- naučna, stručna i tehnička lica i institucije u odgovarajućim oblastima i držaoci bilja.

AKTIVNOSTI:

KOMPONENTA 1.1: POSEBNI NADZORI NAD ŠTETNIM ORGANIZMIMA

Posebni nadzor je službena kontrola koja se sprovodi u odgovarajućem vremenskom periodu, radi otkrivanja pojave štetnih organizama ili utvrđivanja specifičnosti njihove populacije ili granica područja ili čitave teritorije Crne Gore (zaraženog, napadnutog i slobodnog od štetnih organizama).

Posebni nadzor je postupak sistematskog prikupljanja i čuvanja podataka o štetnim organizmima, koji uključuje podatke dobijene inspeksijskim pregledima, kao i praćenje zdravstvenog stanja bilja i sistematsko istraživanje na područjima u kojima su štetni organizmi prisutni ili nijesu prisutni kroz jasno definisane aktivnosti (zdravstvene preglede bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, prikupljanje uzoraka, laboratorijska ispitivanja) i druge propisane aktivnosti u skladu sa obavezama i odgovarajućim propisima usklađenim sa EU, procedurama Evropske i mediteranske organizacije za zaštitu bilja (EPPO) i standardima Međunarodne konvencije o zaštiti bilja (IPPC).

1.1.1 Posebni nadzor *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis* (krompirove cistolike nematode)

Posebni nadzor *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis* (krompirove cistolike nematode) vrši se radi otkrivanja pojave odnosno prisustva i sprječavanja unošenja krompirovih cistolikih nematoda.

Posebni nadzor sprovodi se obaveznim uzimanjem uzoraka zemljišta od strane fitosanitarne inspekcije, radi vršenja laboratorijske analize na prisustvo krompirovih cistolikih nematoda *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis*, u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje krompirovih cistolikih nematoda ("Službeni list CG", br. 43/2010 19/2013) i obuhvata:

1. uzorkovanje zemljišta sa parcela za proizvodnju sjemenskog krompira (100%) u periodu prije sjetve;
2. uzorkovanje zemljišta sa parcela za proizvodnju merkantilnog krompira (0,5%), u periodu:
  - prije sjetve ili;
  - poslije vizuelnog pregleda korijena sa mjesta gdje su vidljivi simptomi ili;
  - u toku ili neposredno nakon vađenja krompira, zajedno sa krtolama;
3. uzorkovanje krtola sjemenskog i merkantilnog krompira u prometu (uvoz, prodajni objekti).

Projektovani broj uzoraka: 200.

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
Sjemenski krompir (zemlja porijekla Crna Gora) 100%	180
Merkantilni krompir (zemlja porijekla Crna Gora) 0,5%	20
Promet (uvoz merkantilnog ili sjemenskog krompira)*	30
Ukupno	230

*troškove laboratorijskih ispitivanja plaća uvoznik

Uzorkovanje zemljišta sa parcela za proizvodnju sjemenskog i merkantilnog krompira, kao i krtola sjemenskog i merkantilnog krompira u prometu vrši se na osnovu instrukcije br. 320/19-0410-3414/3 radi sprovođenja laboratorijskih ispitivanja.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama ekstrakcije krompirovih cistolikih nematoda, koje su propisane dijagnostičkim postupcima za *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis* (EPPO standardi).

Prilikom ispitivanja uzoraka na prisustvo karantinskih nematoda *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis* treba obratiti pažnju na eventualno prisustvo *Ditylenchus destructor* Thorne.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenih štetnih organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

U okviru stručne kontrole sprovodi se i vizuelni pregled usjeva sjemenskog krompira u toku vegetacije, kao i vizuelni pregled i uzimanje uzoraka u usjevima merkantilnog krompira i u skladištima.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za nematologiju

Odgovorno lice: doc. dr Igor Pajović

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju potvrdu na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja izvještaj na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Završni izvještaj treba da sadrži i podatke o izvršenim ispitivanjima uzoraka iz uvoza (krtole sjemenskog i merkantilnog krompira).

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.2 Posebni nadzor *Synchytrium endobioticum* (Potato Wart Disease)

Posebni nadzor *Synchytrium endobioticum* (Potato Wart Disease) vrši se u proizvodnji merkantilnog krompira, a za sjemenski krompir vrši se u okviru stručne kontrole nad proizvodnjom u dijelu provjere zdravstvenog stanja prilikom sertifikacije sjemenskog krompira Programa 3. Program kontrolnih ispitivanja sjemenske proizvodnje i biljni genetički resursi Komponenta: 3.1 Sjemenska proizvodnja krompira.

Posebni nadzor se vrši u skladu sa članom 3 Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje gljive *Synchytrium endobioticum* (Schilb.) Perc., uzročnika raka krompira ("Službeni list CG", br. 15/2010).

S obzirom da Crna Gora ima status „slobodna od“ *Synchytrium endobioticum* posebni nadzor obuhvata preglede i po potrebi uzorkovanje krtola krompira (sjemenski, merkantilni kod registrovanih i neregistrovanih proizvođača) od strane fitosanitarne inspekcije za vrijeme vađenja krtola, krtola u skladištima, kao i pregled otpada prilikom dorade krtola.

U slučaju sumnje na prisustvo štetnog organizma uzima se uzorak radi laboratorijskog ispitivanja za koja su obezbijedena finansijska sredstva Komponentom 1.4 Hitne fitosanitarne mjere, ovog Programa.

Odgovorno lice prilikom pripreme krtola krompira za laboratorijska ispitivanja uzoraka na prisustvo *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus* pregleda uzorke i na simptome prisustva štetnog organizma *Synchytrium endobioticum*. U slučaju sumnje vrši se laboratorijsko ispitivanje, a za svaki uzorak u kome se na osnovu vizuelnog pregleda konstatuje odsustvo simptoma dostavlja se i pojedinačni izvještaj o izvršenom vizuelnom pregledu.

Tabela: Pregled uzoraka

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
Sjemenski krompir u toku vađenja	65 ¹
Sjemenski krompir u skladištu uključujući otpad prilikom dorade	
Merkantilni krompir u toku vađenja	25 ²
Merkantilni i sjemenski krompir u skladištu uključujući otpad prilikom dorade	
Promet (uvoz merkantilnog ili sjemenskog krompira)	10 ³
Ukupno	100

¹ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju radi ispitivanja na *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus*;

² ovo su uzorci za vizuelni pregled su slučajni uzorci sa parcela proizvođača merkantilnog krompira (registrovanog i neregistrovanog) i pregleda ga fitosanitarni inspektor prilikom vršenja nadzora nad *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis*;

³uzorci za vizuelni pregled su uzorci iz uvoza koje nakon vizuelnog pregleda šalju fitosanitarni inspektori za laboratorijska ispitivanja;

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama koje su propisane dijagnostičkim postupcima za *Synchytrium endobioticum* (EPPO standardi).

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

U okviru stručne kontrole sprovodi se i vizuelni pregled usjeva sjemenskog krompira u toku vegetacije, kao i vizuelni pregled i uzimanje uzoraka u usjevima merkantilnog krompira i u skladištima.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za mikologiju**Odgovorno lice: prof dr Nedeljko Latinović**

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i prilažu fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvjštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvjštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Završni izvještaj treba da sadrži i podatke o izvršenim ispitivanjima uzoraka iz uvoza (krtole sjemenskog i merkantilnog krompira).

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.3a Posebni nadzor *Ralstonia solanacearum*

Posebni nadzor vrši se radi otkrivanja pojave odnosno prisustva i sprječavanja unošenja *Ralstonia solanacearum* na krtolama sjemenskog i merkantilnog krompira (*Solanum tuberosum* L.), a za sjemenski krompir vrši se u okviru stručne kontrole nad proizvodnjom sjemenskog krompira u dijelu provjere zdravstvenog stanja (vizuelni pregledi i uzorkovanje) prilikom sertifikacije sjemenskog krompira Program 3. Program kontrolnih ispitivanja sjemenske proizvodnje i biljni genetički resursi Komponenta: 3.1 Sjemenska proizvodnja krompira.

Posebni nadzor se vrši u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje smeđe truleži krtola krompira i bakterijskog uvenuća krompira i paradajza (POTATO BROWN ROT) koju prouzrokuje bakterija *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. ("Službeni list CG", broj 67/2010), uzorkovanjem od strane fitosanitarne inspekcije i obuhvata:

Tabela: Pregled uzoraka

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
Sjemenski krompir iz skladišta	65 ¹
Merkantilni krompir iz skladišta (50% kod registrovanih i 50% kod neregistrovanih proizvođača)	45 ²
Biljake domaćini: biljke paradajza (<i>Solanum lycopersicum</i>)	10
Biljake domaćini: biljke samonikle biljke iz familije <i>Solanaceae</i> , a naročito <i>Solanum dulcamara</i> i <i>Solanum nigrum</i>	10
Voda: za navodnjavanje, za prskanje ili otpadne vode tokom industrijske prerade ili pakovanja ³	10
Promet (uvoz merkantilnog ili sjemenskog krompira)	10 ⁴
Ukupno	150

¹ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na *Clavibacter michiganensis ssp.*;

² ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na *Clavibacter michiganensis ssp.*;

³ napomena: u Crnoj Gori za sada nema industrijske prerade krompira i pakovanja krompira;

⁴ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na latentne zaraze;

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama koje su propisane dijagnostičkim postupcima za *Ralstonia solanacearum* (Smith) Yabuuchi et al. (EPPO standardi).

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

U okviru stručne kontrole sprovodi se i vizuelni pregled usjeva sjemenskog krompira u toku vegetacije, kao i vizuelni pregled i uzimanje uzoraka u usjevima merkantilnog krompira i u skladištima.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za mikologiju

Odgovorno lice: prof dr Nedeljko Latinović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Završni izvještaj treba da sadrži i podatke o izvršenim ispitivanjima uzoraka iz uvoza (krtole sjemenskog i merkantilnog krompira).

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.3b Posebni nadzor *Clavibacter michigenensis* subsp. *sepedonicus*

Posebni nadzor vrši se radi otkrivanja pojave odnosno prisustva i sprječavanja unošenja *Clavibacter michigenensis* subsp. *sepedonicus* na krtolama sjemenskog i merkantilnog krompira (*Solanum tuberosum* L.), a za sjemenski krompir vrši se u okviru stručne kontrole nad proizvodnjom sjemenskog krompira u dijelu provjere zdravstvenog stanja (vizuelni pregledi i uzorkovanje) prilikom sertifikacije sjemenskog krompira Program 3. Program kontrolnih ispitivanja sjemenske proizvodnje i biljni genetički resursi Komponenta: 3.1 Sjemenska proizvodnja krompira.

Posebni nadzor se vrši u skladu sa Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje prstenaste truleži krtola krompira (Potato ring rot) koju prouzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis et al. ssp. *sepedonicus* (Spieckermann et Kotthoff) Davis et al. ("Službeni list CG", broj 66/2010), uzorkovanjem od strane fitosanitarne inspekcije i obuhvata:

Tabela: Pregled uzoraka

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
Sjemenski krompir iz skladišta	65 ¹
Merkantilni krompir iz skladišta (50% kod registrovanih i 50% kod neregistrovanih proizvođača)	45 ²
Promet (uvoz merkantilnog ili sjemenskog krompira)	10 ³
Ukupno	120
¹ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na <i>Ralstonia solanacearum</i> (Smith) Yabuuchi et al.; ² ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na <i>Ralstonia solanacearum</i> (Smith) Yabuuchi et al.; ³ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju i radi laboratorijskog ispitivanja na latentne zaraze;	

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama iz Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, sprječavanje širenja i suzbijanje prstenaste truleži krtola krompira (Potato ring rot) koju prouzrokuje bakterija *Clavibacter michiganensis* (Smith) Davis et al. ssp. *sepedonicus* (Spieckermann et Kotthoff) Davis et al. ("Službeni list CG", broj 66/2010), i EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

U okviru stručne kontrole vrši se i vizuelni pregled usjeva sjemenskog krompira u toku vegetacije, kao i vizuelni pregled i uzimanje uzoraka u usjevima merkantilnog krompira i u skladištima.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za mikologiju

Odgovorno lice: prof dr Nedeljko Latinović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Završni izvještaj treba da sadrži i podatke o izvršenim ispitivanjima uzoraka iz uvoza (krtole sjemenskog i merkantilnog krompira).

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.4 Posebni nadzor *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis*

Posebni nadzor se vrši radi otkrivanja pojave odnosno prisustva i sprječavanja unošenja krompirovih buvača - *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis* u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnih organizama *Epitrix cucumeris* (Harris), *Epitrix papa* sp. n., *Epitrix subcrinita* (Lec.) i *Epitrix tuberis* (Gentner) ("Službeni list CG", br. 17/2017 i 35/2018).

Posebni nadzor se vrši:

1) vizuelnim vegetacijskim pregledima merkantilnog i sjemenskog krompira na prisustvo sitnih rupica na listovima koje pričinjavaju imaga i kečeraanjem usjeva radi eventualnog hvatanja imaga od strane odgovornog lica Fitosanitarnе laboratorije – Laboratorije za entomologiju;

2) vizuelnim pregledima od strane fitosanitarnih inspektora na prisustvo oštećenja koje pričinjavaju larve buvača: krtola merkantilnog krompira kod registrovanih i neregistrovanih proizvođača i krtola sjemenskog krompira kod registrovanih proizvođača. Ovi pregledi se vrše u skladištu i/ili prilikom vađenja krtola krompira sa parcela. Fitosanitarni inspektori u slučaju sumnje na prisustvo buvača uzorkuju krtole krompira radi laboratorijskog ispitivanja za koja su obezbijedena finansijska sredstva Komponentom 1.4 Hitne fitosanitarne mjere, ovog Programa.

Tabela: Pregled uzoraka

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
Sjemenski krompir u toku vađenja	65 ¹
Sjemenski krompir u skladištu uključujući otpad prilikom dorade	
Merkantilni krompir u toku vađenja	25 ²
Merkantilni i sjemenski krompir u skladištu uključujući otpad prilikom dorade	
Promet (uvoz merkantilnog ili sjemenskog krompira)	10 ³
Ukupno	100

¹ ovo su uzorci koje pristižu u laboratoriju radi laboratorijskog ispitivanja na *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michigenensis* subsp. *sepedonicus* i fitosanitarni inspektori su ih pregledali in a simptome prisustva *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis*;

² ovo su uzorci za vizuelni pregled su slučajni uzorci sa parcela proizvođača merkantilnog krompira (registrovanog i neregistrovanog) i pregleda ga fitosanitarni inspektor prilikom vršenja nadzora nad *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis*;

³uzorci za vizuelni pregled su uzorci iz uvoza koje nakon vizuelnog pregleda šalju fitosanitarni inspektori za laboratorijska ispitivanja;

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlaštena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

U okviru stručne kontrole vrši se i vizuelni pregled usjeva sjemenskog krompira u toku vegetacije, kao i vizuelni pregled i uzimanje uzoraka u usjevima merkantilnog krompira i u skladištima.

Ovlaštena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Snježana Hrnčić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvještavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvještavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štetnih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Završni izvještaj treba da sadrži i podatke o izvršenim ispitivanjima uzoraka iz uvoza (krtole sjemenskog i merkantilnog krompira).

Nadzor obuhvata i rezultate stručne kontrole nad proizvodnjom sjemenskog krompira u dijelu provjere zdravstvenog stanja prilikom sertifikacije sjemenskog krompira Programa 3. Programa kontrolnih ispitivanja sjemenske proizvodnje i biljni genetički resursi Komponenta: 3.1 Sjemenska proizvodnja krompira i Komponenta 3.3: Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog materijala.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fušić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.5 Posebni nadzor *Bursaphelenchus xylophilus*

Posebni nadzor se vrši radi sprječavanja unošenja i širenja borove nematode *Bursaphelenchus xylophilus* u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za iskorjenjivanje i suzbijanje borove nematode *Bursaphelenchus xylophilus* (Steiner et Buhner) Nickle et.al. ("Službeni list CG", br. 12/2014 i 68/2018).

Posebni nadzor borove nematode podrazumijeva sakupljanje i laboratorijska ispitivanja uzoraka osjetljivog bilja, drveta i kore, kao i vektora borove nematode (insekti roda *Monochamus*).

Uzorkovanje i laboratorijsko ispitivanje na prisustvo borove nematode vrši se naročito na:

Tabela: Pregled uzoraka

Objekat nadzora	Projektovani broj uzoraka
1. osjetljivom bilju u područjima pogođenim požarima ili olujama, odnosno generalno na oslabljenim stablima	15
2. oblicama i drugim djelovima nastalim sječenjem drveta ili prirodnim ostacima nastalim uticajem biotskih faktora, stablima u parkovima i drugim mjestima van šumskog područja, kao i u neposrednoj blizini graničnih prelaza	15
3. na drvenom materijalu za pakovanje u skladištima uvoznika određenih roba porijeklom iz Kine (kamen, mermer i sl.)	20
4. drvoprerađivačkim kapacitetima, kao i aktivnosti vezane za eksploataciju šuma.	20
5. uzoraka vektora borove nematode (insekti roda <i>Monochamus</i>)	30

Odgovorno lice Fitosanitarnе laboratorije – Laboratorije za nematologiju uzorkuje 50 uzoraka iz tač. 1, 2 i 4 i 30.

Fitosanitarna inspekcija uzorkuje i dostavlja u nematološku laboratoriju 20 uzoraka iz tačke 3.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlaštena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

Ovlaštena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za nematologiju

Odgovorno lice: doc dr Igor Pajović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izveštaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štetnih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izveštaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektoru koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izveštaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izveštaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci drveta koje uzima fitosanitarna inspekcija prilikom fitosanitarnog pregleda drvenog materijala za pakovanje koji se uvozi, a porijeklom je iz vanevropskih zemalja radi laboratorijskih ispitivanja na prisustvo borove nematode.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.6 Posebni nadzor *Phytophthora ramorum*

Posebni nadzor vrši se radi sprječavanja unošenja i širenja *Phytophthora ramorum* u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja, širenja i suzbijanja *Phytophthora ramorum* Werres, De Cock & Man in 't Veld. sp. nov. ("Službeni list CG", broj 11/2012).

Uzorkovanje se vrši u rasadnicima, vrtnim centrima i na javnim gradskim površinama.

Nadzor se vrši nad osjetljivim biljem, a naročito: *Rhododendron* spp. L., *Viburnum* spp. L., *Camellia* spp. L., *Pieris* spp. D. Don, *Syringa vulgaris* L., *Taxus* spp. L.

Laboratorijska ispitivanja obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za mikologiju. Projektovani broj uzoraka: 40.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za mikologiju

Odgovorno lice: dr Jelena Lazarević

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.7 Posebni nadzor *Fusarium circinatum*

Posebni nadzor vrši se radi sprječavanja unošenja i širenja *Fusarium circinatum* u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Fusarium circinatum* Nirenberg & O'Donnell ("Službeni list CG", broj 27/2021).

Posebni nadzor se vrši na sadnom materijalu roda *Pinus* L. i vrste *Pseudotsuga menziesii*, uključujući sjeme i šišarke, namijenjene razmnožavanju.

Fitosanitarni preglede i uzorkovanje vrši odgovorno lice Fitosanitarnih laboratorija - Laboratorija za mikologiju (u rasadnicima, šumskim sastojinama, parkovima, okućnicama i drugim površinama, najmanje dva puta godišnje u periodu od maja do oktobra).

Laboratorijska ispitivanja obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za mikologiju. Projektovani broj uzoraka: 25.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za nematologiju

Odgovorno lice: dr Jelena Lazarević

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektoratu koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci drveta koje uzima fitosanitarna inspekcija prilikom fitosanitarnog pregleda drvenog materijala za pakovanje koji se uvozi, a porijeklom je iz vanevropskih zemalja radi laboratorijskih ispitivanja na prisustvo borove nematode.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.8 Posebni nadzor *Anoplophora chinensis*

Posebni nadzor radi sprječavanja unošenja i širenja *Anoplophora chinensis* (Forster) vrši se na određenom bilju u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja *Anoplophora chinensis* (Forster) ("Službeni list CG", broj 43/2015).

Poseban nadzor vrše ovlaštene institucije u saradnji sa fitosanitarnim i šumarskim inspektorima, koji u slučaju sumnje dostavljaju uzorke u Laboratoriju za entomologiju za čije su analize obezbijedena finansijska sredstva Komponentom 1.4 Hitne fitosanitarne mjere, ovog Programa.

Fitosanitarna inspekcija vrši zdravstvene preglede na određenom bilju kod registrovanih subjekata za proizvodnju i distribuciju sadnog materijala određenog bilja, a ovlašćeni pružalac usluga zdravstvene preglede određenog bilja u njihovoj okolini.

Uzorkovanje se vrši ovlašćena institucija na osnovu instrukcije.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Laboratorijska ispitivanja (morfološka) uzoraka sa sumnjom na *Anoplophora chinensis* obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za entomologiju.

Laboratorijska ispitivanja vrše se u skladu sa metodama EPPO dijagnostičkim postupcima.

U slučaju laboratorijske potvrde pojave navedenog štetnog organizama ovlašćena laboratorija obavještava hitno Upravu i fitosanitarnog inspektora u cilju preduzimanja mjera.

Ovlaštene institucije: Institut za šumarstvo i Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice:

mr Darko Dubak

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvještavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvještavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektoratu koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fušić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.9 Posebni nadzor *Anoplophora glabripennis*

Posebni nadzor na određenom bilju i biljkama domaćinima vrši se u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja azijske strižibube *Anoplophora glabripennis* (Motschulsky) (Službeni list CG", broj 61/2015), a naročito na:

-drvenom materijalu za pakovanje u skladištima uvoznika određenih roba porijeklom iz Kine (kamen, mermer i sl.), uključujući dionice izgradnje autoputa; i

-biljkama domaćinima u njihovoj okolini; okolini gdje se nalaze mjesta prerade drveta.

Poseban nadzor vrše ovlaštene institucije i pružaoci usluga u saradnji sa fitosanitarnim i šumarskim inspektorima i u slučaju sumnje dostavljaju uzorke u Laboratoriju za entomologiju za čiju su analizu obezbijedena finansijska sredstva Komponentom 1.4 Hitne fitosanitarne mjere, ovog Programa.

Posebni nadzor obuhvata zdravstveni pregled biljaka domaćina, uzimanje uzoraka i tehničke poslove: sječa drveta, penjanje na visine, krčenje nepristupačnih površina, nošenje i izvlačenje drveća i sl.

Ovlaštene institucije: Institut za šumarstvo i Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice:

mr Darko Dubak

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.10. Posebni nadzor *Pseudomonas syringae* pv. *actinidiae*

Posebni nadzor se vrši radi sprječavanja unošenja i širenja *Pseudomonas syringae* pv. *actinidiae*, prouzrokača bakterijskog raka kivija u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja bakterije *Pseudomonas syringae* pv. *actinidiae* Takikawa, Serizawa, Ichikawa, Tsuyumu & Goto ("Službeni list CG", broj 75/2018).. Nadzor se vrši u rasadnicima i proizvodnim zasadima gdje se uzgajaju biljke *Actinidia* Lindl., prikupljanjem uzoraka i laboratorijskim ispitivanjima u skladu sa EPPO protokolom.

Uzorkovanje vrše fitosanitarni inspektori.

Laboratorijska ispitivanja obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za bakteriologiju. **Edukacija:** Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Projektovani broj uzoraka: 30.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za bakteriologiju

Odgovorno lice: prof dr Nedeljko Latinović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fuštić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.11 Posebni nadzor *Xylella fastidiosa* sa monitoringom vektora

Posebni nadzor se vrši radi sprječavanja unošenja i širenja štetnog organizma *Xylella fastidiosa* (Well and Raju) nad određenim biljem, a naročito *Olea europea*, *Nerium oleander*, *Coffea* sp., *Polygala myrtifolia*, *Prunus* sp. (*P. dulcis*, *P. avium*), *Myrtus communis*, *Laurus nobilis* L., *Westringia fruticosa*, *Westringia glabra* L., *Lavandula angustifolia*, *Lavandula stoechas*, *Vitis vinifera* i u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja bakterije *Xylella fastidiosa* (Wells et al.) ("Službeni list CG", br. 40/2019 i 54/2019).

Program posebnog nadzora *Xylella fastidiosa* obuhvata vizuelne preglede sadnog materijala i proizvodnih zasada, ukrasnih stabala u parkovima i okućnicama biljaka domaćina u skladu sa propisom i rizikom, kao i uzorkovanje u slučaju sumnje radi laboratorijskih analiza.

Fitosanitarne preglede i uzorkovanje vrši odgovorno lice i/ili fitosanitarni inspektori Fitosanitarne laboratorije - Bakteriološka laboratorija.

Vizuelni pregledi biljaka na otvorenom polju vrše se tokom vegetacije, a optimalnim se smatra period od kraja proljeća do početka jeseni, a biljke u zaštićenom prostoru mogu se pregledati tokom cijele godine, u zavisnosti od vrste bilja i ciklusa proizvodnje.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Projektovani broj uzoraka: 40.

Izveštaj o pregledima i uzorcima treba da sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu vrste, sorte i količini biljnog materijala, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza. Monitoring vektora bakterije *Xylella fastidiosa* vrši se u cilju utvrđivanja njihovog prisustva i rasprostranjenosti. Najznačajniji vektori bakterije su insekti iz familija *Cicadellidae* i *Cercopidae*.

Neke od vrsta utvrđenih kao prenosioci bakterije u Evropi su livadska pjenuša – *Phyllaenus spumarius*, *Euscelis lineolatus*, *Neophyllaenus campestris*, *Cicadella viridis* i dr.

Zdravstvene preglede i ispitivanje uzoraka vrši odgovorno lice Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za entomologiju.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćena institucija Biotehnički fakultet – Fitosanitarne laboratorija – Laboratorija za bakteriologiju

Odgovorno lice: doc. dr Tanja Perović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvjestavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvjestavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.12. Posebni nadzor *Aleurocanthus spiniferus*

Posebni nadzor *Aleurocanthus spiniferus* vrši se u cilju potvrde statusa štetnog organizma. *Aleurocanthus spiniferus* Quaintance je polifagna štetočina. U ekonomskom smislu najznačajniji domaćini su citrusi, a napada i vinovu lozu, krušku, japansku jabuku, vrste *Rosa* spp. i druge biljke. Na području Mediterana predstavlja veliki rizik za proizvodnju citrusa.

S obzirom da je prisustvo ovog štetnog organizma potvrđeno na crnogorskom primorju, na lokalitetima u Bokokotorskom zalivu i na području Bara, veoma je važno sprovođenje posebnog nadzora nad ovim štetnim organizmom na teritoriji opštine Ulcinj, gdje do sada nije utvrđeno njegovo prisustvo. Na programu će se pratiti eventualno dalje širenje i biljke domaćini na području Ulcinja i period aktivnosti u cilju primjene pravovremenih mjera zaštite.

Zdravstvene preglede vrši odgovorno lice za posebni nadzor, a ispitivanje uzoraka Fitosanitarne laboratorija – Laboratorija za entomologiju.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarne laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Sanja Radonjić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvjestavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvjestavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.13. Posebni nadzor *Neoleucinodes elegantalis* i *Anthonomus eugenii*

Posebni nadzor *Neoleucinodes elegantalis* i *Anthonomus eugenii* vrši se u cilju potvrde statusa Crne Gore kao zemlje „slobodne od“ ovih štetnih organizama.

Glavne biljke domaćini štetnog organizma *Neoleucinodes elegantalis*:

-paprika /*Capsicum annuum*, *C. frutescens*

-plavi patlidžan /*Solanum melongena*

-paradajz / *Solanum lycopersicum*.

Biljke domaćini štetnog organizma *Anthonomus eugenii*:

-paprika /*Capsicum annuum*, *C. frutescens*;

-plavi patlidžan /*Solanum melongena*;

-drugo bilje iz porodice *Solanaceae*, uključujući paradajz, petuniju, duvan, daturu kojima se hrane odrasli insekti.

Zdravstvene preglede i ispitivanje uzoraka vrši odgovorno lice Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za entomologiju.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Snježana Hrnčić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvjštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvjštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štetnih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fuštić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.14. Posebni nadzor *Aromia bungii*

Posebni nadzor se vrši radi sprječavanja unošenja i širenja štetnog organizma *Aromia bungii* u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Aromia bungii* (Faldermann) ("Službeni list CG", broj 15/2019). *A. bungii* je šetočina vrsta iz roda *Prunus* prije svega breskve i kajsije, potom šljive, trešnje i ukrasnih vrsta *Prunus*-a osim vrste *Prunus laurocerasus* L. Pored *Prunus*-a može napadati vrste iz 11 porodica, a među domaćinima je i maslina, *Salix*, *Quercus*, japanska jabuka.

Kroz poseban nadzor vrše se vizuelni pregledi sadnog materijala u rasadnicima i distributivnim centrima na prisustvo štetnog organizma *Aromia bungii* i znakova njegovog prisustva, a laboratorijska ispitivanja obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za entomologiju.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Snježana Hrnčić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvjštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.15. Posebni nadzor Candidatus Phytoplasma vitis (Flavescence dorée)

Posebni nadzor nad Candidatus Phytoplasma vitis (Flavescence dorée) sprovodi se uzimanjem uzoraka u slučaju prisustva simptoma na vinovoj lozi. Nadzor i uzorkovanje vrši odgovorno lice Fitosanitarnе laboratorije - Laboratorija za entomologiju i fitosanitarni inspektori. Uzeti uzorci biljnog materijala vinove loze dostavljaju se na laboratorijsku analizu Institutu za zaštitu bilja i životnu sredinu, Beograd, Srbija, a finansijska sredstva su predviđena ovim nadzorom.

Projektovani broj uzoraka: 55

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Izvještaj o vizuelnim pregledima i uzorcima treba da sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu. Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Zdravstvene preglede i ispitivanje uzoraka, kao i obavještavanje i davanje preporuka proizvođačima o preparatima i terminima hemijskih tretmana vrši odgovorno lice Fitosanitarnе laboratorije – Laboratorija za entomologiju.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Sanja Radonjić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.16. Posebni nadzor štetnih organizama u listopadnim i četinarskim šumama

Posebni nadzor obuhvata zdravstvene preglede u listopadnim šumama od strane ovlašćenog pružaoca usluga koji su u obavezi da 10 sumnjivih uzoraka dostave na laboratorijsku dijagnostiku u Fitosanitarnoj laboratoriji - Entomološka laboratorija sljedećih štetnih organizama: *Agrilus anxius* Gory, *Agrilus planipennis* Fairmaire.

Zdravstveni preglede se vrše u četinarskim šumama od strane ovlašćenog pružaoca usluga i laboratorijsku dijagnostiku u Fitosanitarnoj laboratoriji - Entomološka laboratorija sljedećih štetnih organizama: *Dendrolimus sibiricus* Chetverikov, *Monochamus* spp. (evropskih i neevropskih vrsta), *Pissodes* spp. (neevropskih vrsta).

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćene institucije: Institut za šumarstvo i Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice:

mr Darko Dubak

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS

koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.17. Posebni nadzor Pepino mosaic virus

Posebni nadzor se vrši radi sprječavanja unošenja, utvrđivanja prisustva i sprječavanja širenja Pepino mosaic virus. Nadzor obuhvata zdravstvene preglede u proizvodnji rasada paradajza i plodova paradajza uglavnom u zaštićenom prostoru. Uzorkovanje vrše fitosanitarni inspektori. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje virusa mozaika pepina (Pepino mosaic virus) ("Službeni list CG", broj 54/2011).

Zdravstvene preglede i ispitivanje uzoraka vrši odgovorno lice Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za virusologiju.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Projektovani broj uzoraka: 50.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za virusologiju

Odgovorno lice: doc. dr Jelena Zindović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fuštić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.1.18. Posebni nadzor Tomato brown rugose fruit virus

Posebni nadzor vrši se u cilju sprečavanja unošenja i širenja štetnog organizma Tomato brown rugose fruit virus-a u skladu sa Pravilnikom o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja i širenja virusa smeđe naboranosti ploda paradajza Tomato brown rugose fruit virus (ToBRFV) ("Službenom list CG", broj 10/2020)

Nadzor se vrši u proizvodnji paradajza i paprike.

Uzorkovanje vrše fitosanitarni inspektori, a laboratorijska ispitivanja obavljaju se u Fitosanitarnoj laboratoriji – Laboratorija za virusologiju. Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije. Laboratorijske analize obuhvataju molekularno testiranje primjenom RT-PCR metode.

Projektovani broj uzoraka: 50.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za virusologiju

Odgovorno lice: doc. dr Jelena Zindović

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fušić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.1.19 Posebni nadzor voćnih muva iz familija *Tephritidae* i monitoring *Drosophilidae*

Posebni nadzor nad neevropskim vrstama iz familije *Tephritidae* (non-European) se vrši radi potvrđivanja statusa da je Crna Gora slobodna od ovih štetnih organizama.

U skladu sa novom Regulativom EU 2019/2072, veliki je broj vrsta koje se u skladu sa analizom rizika smatraju prijatnom za bilje na teritoriji EU, a samim tim i za druge evropske države: *Anastrepha fraterculus* (Wiedemann); *Anastrepha ludens* (Loew); *Anastrepha obliqua* (Macquart); *Anastrepha suspensa* (Loew); *Bactrocera dorsalis* (Hendel); *Bactrocera tryoni* (Froggatt); *Bactrocera tsuneonis* (Miyake); *Bactrocera zonata* (Saunders); *Dacus ciliatus* Loew; *Epochra canadensis* (Loew); *Pardalaspis cyanescens* Bezzi; *Pardalaspis quinaria* Bezzi; *Pterandrus rosa* (Karsch); *Rhacochlaena japonica* Ito; *Rhagoletis fausta* (Osten-Sacken); *Rhagoletis indifferens* Curran; *Rhagoletis mendax* Curran; *Rhagoletis pomonella* (Walsh); *Rhagoletis ribicola* Doane; *Rhagoletis suavis* (Loew); *Zeugodacus cucurbitae* (Coquillett).

U cilju ispunjavanja fitosanitarnih zahtjeva prilikom izvoza određenih vrsta plodova u države članice Evropske Unije, akcenat posebnog nadzora treba dati na praćenje *Tephritidae* (non-European) na sljedećim biljnim vrstama: *Citrus* L., *Fortunella* Swingle, *Poncirus* Raf., i njihovim hibridima, kao i vrstama roda *Prunus* L. i *Malus* Mill..

Vrste *Rhagoletis cingulata* (Loew) i *Rhagoletis completa* Cresson, novom regulativom nisu svrstane u Tephritidae (non-European), jer su se proširile u veliki broj evropskih zemalja, ali su za Crnu Goru karantinske pa se takođe uključuju u posebni nadzor radi praćenja, blagovremenog otkrivanja i sprovođenja fitosanitarnih mjera u slučaju njihove eventualne pojave.

Nedavni nalaz orijentalne voćne muve *Bactrocera dorsalis* u Italiji predstavlja prvi nalaz ove vrste u Evropi. Smatra se jednom od najagresivnijih invazivnih štetočina i predstavlja veliku opasnost za proizvodnju i promet voća i povrća u Evropi.

Drosophila suzukii je veoma polifagna štetočina, a posebno vrsta čiji plodovi imaju tanku pokožicu ploda (malina, kupina, borovnica, jagoda, trešnja, višnja, breskva, nektarina, kajsija, šljiva, aktinidija, japanska jabuka, smokva i grožđe). Postavljanje klopki se vrši u proizvodnim zasadima voćnih vrsta koje su najznačajniji domaćini, radi davanja preporuke proizvođačima o mjerama suzbijanja. Imajući u vidu prošlogodišnji prvi nalaz *D. suzukii* na području podgoričkog i crmničkog subregiona monitoringom će biti obuhvaćeni i vinogradi.

Zdravstvene preglede i ispitivanje uzoraka vrši odgovorno lice Fitosanitarnе laboratorije – Laboratorija za entomologiju.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Sanja Radonjić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

KOMPONENTA 1.2: MONITORING, IZVJEŠTAJNO PROGNOZNI PROGRAMI I FITOSANITARNE MJERE

Monitoring i fitosanitarne mjere sprovode se kroz: praćenje pojedinih štetnih organizama; zdravstvene preglede bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom; prikupljanje uzoraka; laboratorijska ispitivanja i druge aktivnosti koje doprinose praćenju zdravstvenog stanja bilja, kao i utvrđivanju statusa pojedinih štetnih organizama na teritoriji Crne Gore.

1.2.1 Monitoring *Dryocosmus kuriphilus*

Monitoring se vrši radi sprječavanja širenja kestenove ose galice *Dryocosmus kuriphilus* Yasumatsu nad biljkama domaćinima roda *Castanea* Mill. namijenjeni sadnji, osim plodova i sjemena. Monitoring se vrši u a vizuelne zdravstvene preglede u šumama kestenova na lokalitetima na području Morinja (lokaitet gdje je potvrđeno prisustvo) i Barske opštine vrši ovlašćeni pružalac usluga, kao i u rasadnicima i prodajnim centrima, a u slučaju sumnje uzorkuje najmanje 10 uzoraka i dostavlja u Laboratoriju za entomologiju. Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprječavanje unošenja, širenja i suzbijanje kestenove ose galice - *Dryocosmus kuriphilus* Yasumatsu ("Službeni list CG", broj 20/2012).

Ovlašćeni pružalac usluga po potrebi sprovodi fitosanitarne biološke mjere zaštite.

Laboratorijsko ispitivanje uzoraka vrši odgovorno lice Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za entomologiju.

Edukacija: Odgovorno lice po potrebi vrši edukaciju lica uključenih u nadzor.

Uzorkovanje se vrši na osnovu instrukcije.

Ovlašćene institucije: Institut za šumarstvo i Biotehnički fakultet – Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za entomologiju
Odgovorno lice:

mr Darko Dubak

prof dr Snježana Hrnčić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štetnih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektor koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlašćene institucije.

1.2.2 Monitoring *Bactrocera oleae* (muva masline)

Monitoring obuhvata praćenje dinamike populacije muve masline postavljanjem klopki i uzorkovanjem plodova u proizvodnim zasadima maslina radi davanja preporuke proizvođačima o mjerama suzbijanja.

Ovlašćena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarne laboratorije – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice:

prof dr Snježana Hrnčić (Biotehnički fakultet)

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izveštavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izveštavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izveštavanje Evropske komisije o statusu štetnih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Gordana Fušić, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

1.2.3 Monitoring *Ceratitis capitata* (voćna muva)

Monitoring obuhvata praćenje dinamike populacije voćne muve postavljanjem klopki i uzorkovanjem plodova u proizvodnim zasadima citrusa i davanje preporuka proizvođačima o mjerama suzbijanja.

Ovlaštena institucija: Biotehnički fakultet – Fitosanitarna laboratorija – Laboratorija za entomologiju

Odgovorno lice: prof dr Sanja Radonjić

Fitosanitarni inspektori prilikom uzorkovanja popunjavaju **potvrdu** na Obrascu 1 iz priloga ovog programa sa podacima o pregledima, uzetim uzorcima, mjestu i datumu vršenja pregleda i uzorkovanja, nazivu biljne vrste, sorte i količini materijala, GPS koordinatama i fotografije kao dokaz. Obrazac se ispunjava u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod držaoca bilja. Drugi primjerak ostaje kod inspektora čija kopija se dostavlja Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon uzorkovanja.

Izvještavanje fitosanitarnog inspektora:

Fitosanitarni inspektor nakon izvršenog uzorkovanja Upravi - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja dostavlja **izvještaj** na Obrascu 2 iz Priloga ovog programa, koji sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Izvještavanje odgovornog lica:

U skladu sa "Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica i Republike Crne Gore", Crna Gora je u obavezi da vrši izvještavanje Evropske komisije o statusu štenih organizama.

Za svaku izvršenu laboratorijsku analizu jedan primjerak pojedinačnog Izvještaja o izvršenom laboratorijskom ispitivanju na propisanom obrascu dostavlja se fitosanitarnom inspektorima koji je izvršio uzorkovanje, a drugi Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja u najkraćem mogućem roku nakon pristizanja uzoraka u laboratoriju.

Odgovorno lice, nakon izvršenih laboratorijskih analiza Upravi dostavlja pojedinačni i zbirni izvještaj na Obrascu 3 iz Priloga ovog programa sa podacima o analiziranim uzorcima i rezultatima laboratorijskih ispitivanja.

Sastavni dio izvještaja za posebni nadzor predstavljaju i uzorci osjetljivog bilja iz uvoza.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Maja Petrović, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija gdje je primjenjivo i odgovorno lice ovlaštene institucije.

KOMPONENTA 1.3 EDUKACIJE

U cilju efikasnijeg sprovođenja Programa fitosanitarnih mjera vrši se edukaciju lica uključenih u nadzor (fitosanitarna inspekcija, proizvođači, uvoznici, ovlašćeni pružalac usluga i dr.). Uprava organizuju edukativne radionice u skladu sa posebnim Programom obuke:

Redni broj	Naziv obuke
1.	Stručno osposobljavanje lica za izdavanje biljnih pasoša: edukacija odgovornih lica za zdravstvenu kontrolu bilja i priprema za ispit
2.	Stručno usavršavanje fitosanitarnih inspektora za postupke uzorkovanja
3.	Obuka carinika za pregled drvenog materijala za pakovanje
4.	Ostale obuke u skladu sa ukazanim potrebama

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, Gordana Fušić, samostalna savjetnica I i Maja Petrović, samostalna savjetnica I, druga lica i odgovorna lica ovlaštene institucije po potrebi za nadzore i/ili monitoringe koje sprovode.

1.4 HITNE FITOSANITARNE MJERE

Hitne fitosanitarne mjere obuhvataju praćenje pojave, kao i predlog mjera za suzbijanje štetnih organizama, procjenu mogućih šteta na bilju, biljnim proizvodima i objektima pod nadzorom, vršenje laboratorijskih ispitivanja uzetih uzoraka, kao i nabavku nedostajuće laboratorijske opreme i hemikalija, pravovremeno obavještanje putem medija, savjeta i objavljivanja stručnih publikacija o pojavi, širenju i načinu suzbijanja štetnih organizama, instrukcija i vodiča za hitne fitosanitarne mjere, troškove međunarodne saradnje i druge poslove. Naknada šteta se vrši u cilju smanjenja obima gubitaka na poljoprivrednim kulturama u skladu sa zakonom.

U svrhu brzog reagovanja u situacijama neočekivane i iznenadne pojave štetnih organizama, koja se ne može predvidjeti i koja zahtijeva neodložno sprovođenje hitnih fitosanitarnih mjera, radi zaštite zdravlja bilja i sprječavanje nastanka većih ekonomskih šteta, izvršice se hitna nabavka potrebne opreme i materijala, odgovarajuće stručne aktivnosti na terenu, kao i usluge laboratorijskih ispitivanja. Sprovođenje ovih aktivnosti zavisice od situacije i zahtjeva u trenutku iznenadne situacije, po uputstvima, nalogima i/ili rješenjima direktora Uprave.

Hitne fitosanitarne mjere obuhvataju praćenje pojave, kao i predlog mjera za suzbijanje štetnih organizama, procjenu mogućih šteta na bilju, biljnim proizvodima i objektima pod nadzorom, vršenje laboratorijskih ispitivanja uzetih uzoraka, kao i nabavku nedostajuće laboratorijske opreme i hemikalija, pravovremeno obavještanje putem medija, savjeta i objavljivanja stručnih

publikacija o pojavi, širenju i načinu suzbijanja štetnih organizama, instrukcija i vodiča za sprovođenje hitnih fitosanitarnih mjera, troškove međunarodne saradnje i druge poslove.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja: Tamara Popović, načelnica, Gordana Fuštić, samostalna savjetnica I i Maja Petrović, samostalna savjetnica I.

OPŠTI DIO PROGRAMA ZDRAVSTVENE ZAŠTITE BILJA

Period realizacije Programa zdravstvene zaštite bilja: Tokom cijele godine.

Finansiranje: Budžet Crne Gore – 136.300,00€.

Način kontrole: Administrativnu kontrolu i po potrebi terensku vrši Uprava – Fitosanitarni sektor - Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja u skladu sa usvojenim procedurama za upravljanje Programom fitosanitarnih mjera: Tamara Popović, načelnica, Gordana Fuštić, samostalna savjetnica I i Maja Petrović, samostalna savjetnica I. Dodatno, Uprava vrši i informisanje javnosti o svim aktivnostima u skladu sa ovim Programom putem medija i internet stranice Uprave.

Nosioci posla:

-ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje javnih poslova - zdravstvena zaštita bilja;

-ovlašćene institucije;

-fitosanitarna inspekcija.

Izveštaj treba da sadrži sljedeće podatke: naziv mjesta i datum izvođenja fitosanitarnog pregleda (mjere), ime vlasnika/držaoca bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, potvrdu o uzetim uzorcima, fotografije i rezultate ispitivanja. Dodatno o vizuelnom pregledu treba da sadrži podatke o mjestu i datumu vršenja pregleda, nazivu sorte i količini sadnog materijala ili veličini zasada, GPS koordinate i fotografije kao dokaz o izvršenom pregledu.

Nosioci poslova:

- blagovremeno obavještavaju i izvještavaju Upravu – Fitosanitarni sektor - Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja o izvođenju programa po naznačenim fazama u skladu sa prijavom programa i o izvršenim poslovima u cilju vršenja administrativne kontrole obavljenog posla.

- vlasniku/držaocu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom izdaju potvrdu o uzetim uzorcima i/ili za vršenje dijagnostičkog ispitivanja koja je data u Prilogu, koji je sastavni dio ovog programa. Potvrda se izdaje u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod vlasnika/držaoca bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, a drugi primjerak zadržava nosilac posla.

- odgovorni za pravovremenost, efekte i sprovođenje programa, dostavljaju Upravi – Fitosanitarnom sektoru - Odsjeku za zdravstvenu zaštitu bilja izvještaje o sprovedenim mjerama.

Način plaćanja:

Na osnovu zaključenog ugovora, čiji sastavni dio su cijene pregleda i laboratorijskih ispitivanja, plaćanje se vrši po ispostavljenoj fakturi.

Dio do maksimalno 30% od planiranog iznosa može se uplatiti avansno za pripremu ispitnih kapaciteta na osnovu:

- dostavljanje popunjenje prijave sa svim potrebnim podacima u skladu sa Obracem 4 ovog programa programa sa navedenim troškovima terena i laboratorijskih ispitivanja;
- svaki program mora da ima najmanje dva nosioca i to: odgovorno lice u skladu sa ovim programom i tehničko lice koje će biti nosilac aktivnosti.

Avansna uplata sredstava vrši se na osnovu opravdanog zahtjeva, a avansno uplaćena sredstva moraju se pravdati izvještajem kojim se dokazuje namjenska upotreba avansno odobrenih i uplaćenih sredstava.

Nepravilne i neuredne fakture i izvještaji, kao i fakture i izvještaji bez kompletne prateće dokumentacije neće se razmatrati.

Finansijski rizik: U slučaju utvrđivanja prisustva karantinski štetnog organizma iz Komponenti programa biće potrebno obezbijediti dodatna finansijska sredstva iz budžetskih rezervi.

U slučaju da držaoci bilja zahtijevaju nadoknadu za vrijednost uzetog uzorka ista se nadoknađuje iz odgovarajućih programa.

Finansijski plan:

Komponente	Vrijednost
	€
1.1 Posebni nadzori nad štetnim organizmima	97.760,00
1.1.1 Posebni nadzor <i>Globodera pallida</i> i <i>Globodera rostochiensis</i>	7.875,00
1.1.2 Posebni nadzor <i>Synchytrium endobioticum</i>	0
1.1.3a i 1.1.3.b Posebni nadzor <i>Ralstonia solanacearum</i> i <i>Clavibacter michigenensis</i> subsp. <i>Sepedonicus</i>	23.500,00
1.1.4 Posebni nadzor <i>Epitrix cucumeris</i> , <i>Epitrix papa</i> , <i>Epitrix subcrinita</i> , <i>Epitrix tuberis</i>	2.610,00
1.1.5 Posebni nadzor <i>Bursaphelenchus xylophilus</i>	6.000,00
1.1.6 Posebni nadzor <i>Phytophthora ramorum</i>	4.000,00
1.1.7 Posebni nadzor <i>Fusarium circinatum</i>	3.000,00
1.1.8 Posebni nadzor <i>Anoplophora chinensis</i>	2.500,00
1.1.9 Posebni nadzor <i>Anoplophora glabripennis</i>	4.000,00
1.1.10 Posebni nadzor <i>Pseudomonas syringae</i> pv. <i>actinidiae</i>	2.775,00
1.1.11 Posebni nadzor <i>Xylella fastidiosa</i> sa monitoringom vektora	8.000,00
1.1.12 Posebni nadzor <i>Aleurocanthus spiniferus</i>	2.000,00

1.1.13 Posebni nadzor <i>Neoleucinodes elegantalis</i> i <i>Anthonomus eugenii</i>	5.500,00
1.1.14 Posebni nadzor <i>Aromia bungii</i>	3.000,00
1.1.15 Posebni nadzor <i>Candidatus Phytoplasma vitis</i> (Flavescence doree) sa monitoringom cikade vinove loze <i>Scaphoideus titanus</i>	7.000,00
1.1.16 Posebni nadzor štetnih organizama u listopadnim i četinarskim šumama	4.000,00
1.1.17 Posebni nadzor Pepino mosaic virus	3.000,00
1.1.18 Posebni nadzor Tomato brown rugose fruit virus	5.000,00
1.1.19 Posebni nadzor voćnih muva iz familija <i>Tephritidae</i> i monitoring <i>Drosophilidae</i>	4.000,00
1.2 Monitoring, izvještajno prognozni programi i fitosanitarne mjere	12.000,00
1.2.1 Monitoring <i>Dryocosmus kuriphilus</i>	2.000,00
1.2.2 Monitoring <i>Bactrocera oleae</i> (muva masline)	5.000,00
1.2.3 Monitoring <i>Ceratitis capitata</i> (voćna muva)	5.000,00
1.3 Obuke	0
1.4 Hitne mjere	26.540,00
UKUPNO	136.300,00

PROGRAM 2
PROGRAM PRAĆENJA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA I SREDSTAVA ZA ISHRANU BILJA

Cilj: Program se sprovodi radi smanjenja rizika i mogućih negativnih efekata sredstava za zaštitu bilja i sredstava za ishranu bilja na zdravlje ljudi i životnu sredinu, kao i radi postizanja održive upotrebe sredstava za zaštitu bilja i sredstava za ishranu bilja, a istovremeno je i podrška realizaciji Nacionalnog plana za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja.

Pravni osnov: Zakon o sredstvima za zaštitu bilja („Službeni list CG”, br. 51/08 i 18/14), Nacionalni plan za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja za period od 2021. do 2026. godine, Zakon o sredstvima za ishranu bilja ("Službeni list CG" br. 48/07, br. 76/08, br. 73/10, br. 40/11, 30/17 i 43/18), Zakon o bezbjednosti hrane („Službeni list CG”, broj 57/15) i godišnji plan službenih kontrola.

Odgovorna institucija: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu bilja i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I i Odsjek za fitosanitarnu inspekciju.

Uključene institucije:

-ovlašćene laboratorije za vršenje poslova u oblasti sredstava za zaštitu bilja i ishranu bilja: Centar za ekotoksikološka ispitivanja (CETI);

-naučne i visoko školske ustanove iz oblasti zaštite bilja (sredstva za zaštitu bilja) i ishranu bilja: Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore.

AKTIVNOSTI:

KOMPONENTA 2.1: REGISTRACIJA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA

U promet se mogu stavljati samo pesticidi čije su aktivne supstance odobrene u Evropskoj uniji i koje se nalaze na Listi aktivnih supstanci dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja. Lista aktivnih supstanci dozvoljenih za upotrebu u sredstvima za zaštitu bilja je usklađena sa EU listom objavljuje se u „Službenom listu Crne Gore“ i redovno se ažurira. S obzirom na činjenicu da Crna Gora nema proizvodnju pesticida, u Crnoj Gori uspostavlja se sistem priznavanja registracije pesticida u skladu sa Pravilnikom o priznavanju registracije sredstava za zaštitu bilja („Službeni list CG”, broj 50/14) koji propisuje sadržaj zahtjeva za registraciju, bliže uslove i način priznavanja registracije, dodjelu jedinstvenog registracionog broja i procjenu uporedivosti prilika i klimatskih uslova, način dostavljanja i sadržaj dokumentacije za priznavanje registracije, bliži sadržaj rješenja o registraciji i visina naknade za registraciju sredstava za zaštitu bilja.

Objavljen je javni poziv svim proizvođačima, uvoznicima i distributerima sredstava za zaštitu bilja da inteziviraju podnošenje zahtjeva za registraciju sredstava za zaštitu bilja zbog sprovođenja administrativnih procedura u postupku registracije.

Zahtjevi za registraciju podnose se Upravi za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove na propisanom obrascu i uz propisanu dokumentaciju u skladu sa Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja (Sl. list CG, br. 51/08 i 18/14) i Pravilnikom o priznavanju registracije sredstava za zaštitu bilja (Sl. list CG, br. 50/14). U skladu sa ranije donešenim odlukama sredstva za zaštitu bilja će se do 31.09.2021. moći uvoziti kao i do sada, a od naznačenog datuma samo ukoliko su registrovana u Crnoj Gori. Zainteresovanim stranama je još 12.09.2017. godine određen period od dvije godine kako bi se blagovremeno podnijeli zahtjevi za registraciju sredstava za zaštitu bilja koji se plasiraju na tržište Crne Gore. Do 31.12.2020. godine pristiglo je 12 zahtjeva te do navedenog roka treba da se podnesu zahtjevi za registraciju kako se ne bi dovele u pitanje poslovne aktivnosti.

Troškove registracije snosi podnosilac zahtjeva inostrani proizvođač pesticida koji propisanu taksu uplaćuje na posebne račune (za inostrano plaćanje), a program podržava rad Komisije na procesu registracije u skladu sa posebnim propisima radi realizacije postupka plaćanja naknade članovima komisije od prethodno uplaćenih sredstava inostranog proizvođača pesticida, procjena je da će u 2021. biti registrovano 60 proizvoda.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava, Fitosanitarni sektor, Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I i Komisija za sredstva za zaštitu bilja.

KOMPONENTA 2.2: MONITORING PROMETA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA

U Crnoj Gori registrovano je 33 uvoznika pesticida i 86 distributera za promet pesticida na veliko i/ili malo. Monitoring se određuje posebnim Programom, u skladu sa analizom rizika, na osnovu dosadašnjih dokaza o utvrđenim nepravilnostima sa ciljem utvrđivanja stvarnog stanja u prometu pesticida u objektima za promet sredstava za zaštitu bilja u pogledu kadra i opreme kroz primjenu kontrolne liste.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I i fitosanitarna inspekcija.

KOMPONENTA 2.3: SPROVOĐENJE SPECIJALISTIČKOG KURSA

U skladu sa: članom 6 Zakona o sredstvima za zaštitu bilja („Službeni list CG”, br. 51/08 i 18/14); Pravilnikom o programu specijalističkog kursa za sredstva za zaštitu bilja („Službeni list CG”, broj 35/15); Pravilnikom o načinu izdavanja i izgledu legitimacije za profesionalno korišćenje sredstava za zaštitu bilja („Službeni list CG”, broj 67/15) i Pravilnikom o uslovima koje treba da ispunjavaju pravna lica koja vrše edukaciju lica odgovornih za promet i upotrebu sredstava za zaštitu bilja („Službeni list CG”, broj 28/16) sprovodi se specijalistički kurs za osposobljavanje:

1. profesionalnih korisnika sredstava za zaštitu bilja;

2. lica odgovornih za promet sredstava za zaštitu bilja.

Za sprovođenje specijalističkog kursa iz tačke 1 neophodno je obezbijediti materijale za obuku, sredstva za terenski rad, poštanske usluge, sertifikate i legitimacije kako bi se obuke vršile na adekvatan način.

Za sprovođenje specijalističkog kursa iz tačke 2 ovlašćene institucije dostavljaju godišnji Plan obuka.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje specijalističkog kursa:

1. za profesionalne korisnike sredstava za zaštitu bilja: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija; Institut za javno zdravlje; Ministarstvo ekologije i prostornog planiranja; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede;

2. za lica odgovorna za promet sredstava za zaštitu bilja: ovlašćena pravna lica iz oblasti sredstva za zaštitu bilja: Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore i Fakultet za prehrambenu tehnologiju, bezbjednost hrane, Univerzitet Donja Gorica.

KOMPONENTA 2.4: MONITORING UREĐAJA ZA UPOTREBU PESTICIDA

Za upotrebu pesticida mogu se koristiti samo uređaji koji garantuju sigurnu upotrebu i koji su u tehnički ispravnom stanju. Vlasnik uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja dužan je da uređaje drži u tehnički ispravnom stanju.

Vlasnik uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja dužan je da čuva tehničku dokumentaciju o uređaju (sertifikat proizvođača, prospekt, dokaz o izvršenoj popravci i sl.).

Kontrola uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja podrazumijeva primjenu pravila za provjeru tehničke ispravnosti uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja čime se obezbijeduje ispunjavanje ekoloških zahtjeva i na najmanju moguću mjeru smanjuju štetni uticaji na zdravlje ljudi i životnu sredinu koji bi mogli uzrokovati takvi uređaji i da bi se uspostavio sistem redovnog pregleda uređaja koji su već u upotrebi. Ova aktivnost je predviđena i Nacionalnim akcionim planom ali je potrebno sprovesti niz aktivnosti na nacionalnom nivou počev od analize postojećeg stanja uređaja za primjenu pesticida, nacionalne odluke o kategoriji uređaja koje treba provjeravati do samog načina ko i kako će sprovođenje kontrolu uređaja, kao i na koji način će se obezbijediti sprovođenje ovih zahtjeva.

Monitoring se sprovodi u skladu sa Pravilnikom o uslovima u pogledu stručnog kadra, opreme i uređaja koja treba da ispunjavaju pravna lica za vršenje stručnih poslova za provjeru tehničke ispravnosti uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja ("Službeni list CG", br. 11/2020) i posebnim Programom monitoringa uređaja za upotrebu pesticida ("Službeni list CG", br. 17/2020) i podrazumijeva terenski obilazak i provjeru uređaja kod 20 registrovanih poljoprivrednih proizvođača, popis uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja uključujući djelove potrebne za rad uređaja (rasprskivač, manometar, filteri, sita, oprema za čišćenje rezervoara) i provjeru njihovog rada.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija i ovlašćena pravna lica iz oblasti sredstva za zaštitu bilja - uređaji.

KOMPONENTA 2.5: PROGRAM POST-REGISTRACIJSKE KONTROLE SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA

U skladu sa propisima za registraciju sredstava za zaštitu bilja, formulacije sredstva koje se stavljaju na tržište treba da odgovaraju formulaciji navedenoj na rješenju o registraciji. Promjene temperature, uslovi skladištenja, ambalaža i ostali faktori mogu uticati na kvalitet i njegova svojstva sredstava za zaštitu bilja. Svaka promjena može: uticati na efikasnost sredstva za zaštitu bilja ili predstavljati opasnost za ljude, životinje, bilje ili životnu sredinu. Postregistracijska kontrola sredstava za zaštitu bilja predstavlja važnu komponentu u procesu registracije, prometa i upotrebe sredstva za zaštitu bilja. Donosi se posebni Program post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja koji omogućava praćenje sredstava za zaštitu bilja nakon izvršene registracije i sprovodi se radi kontrole dejstva i upotrebe sredstava za zaštitu bilja na teritoriji Crne Gore.

Sredstva za zaštitu bilja koja se nalaze u prometu treba da ispunjavaju uslove u skladu sa etiketom i rješenjem o registraciji (sadržaj i količina aktivne supstance).

Program obuhvata uzorkovanje registrovanih sredstava za zaštitu bilja i njihova laboratorijska ispitivanja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija i ovlašćene pravna lica za vršenje laboratorijskih ispitivanja iz oblasti sredstava za zaštitu bilja: Centar za ekotoksikološka ispitivanja (CETI).

KOMPONENTA 2.6: POST-REGISTRACIJSKA KONTROLA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA - REZISTENTNOST

Dio post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja odnosi se na pojavu rezistentnosti pojedinih štetnih organizama na aktivne supstance koje se nalaze u sredstvima za zaštitu bilja. Pojava rezistentnosti je uobičajena i do nje uglavnom dolazi zbog prekomjerne upotrebe sredstava za zaštitu bilja i korišćenja veće doze od propisane. Ukoliko dođe do pojave rezistentnosti štetni organizam postaje otporan prema aktivnoj supstanci i sredstvo za zaštitu bilja gubi efikasnost. Veoma je važno pratiti pojavu rezistentnosti u kulturama i na štetnim organizmima kod kojih se najviše koriste sredstva za zaštitu bilja zbog sprovođenja antirezistentne strategije u programima zaštite.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija i ovlašćene pravna lica za oblast sredstava za zaštitu bilja: Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore.

KOMPONENTA 2.7: MONITORING ODRŽIVE UPOTREBE PESTICIDA

Bezbednost korisnika sredstava za zaštitu bilja (poljoprivrednih proizvođača i njihovih radnika) važan su dio održive i pravilne upotrebe pesticida kroz primjenu preventivnih mjera zaštite i kroz pravilno rukovanje. Korisnici često ne poštuju bezbjedonosne, zaštitne i higijenske mjere, naročito u oblastima sa visokim temperaturama, gdje nošenje zaštitne opreme može biti neugodno. Pravilna primjena propisanih mjera, pravilno rukovanje sredstvima za zaštitu bilja smanjuje rizike koje nosi primjena sredstava za zaštitu bilja i osigurava bezbjednost korisnika. Donosi se posebni Program monitoringa radi praćenja transporta, skladištenja, pripreme za upotrebu, vođenja evidencija i rezidua pesticida kroz primjenu kontrolne liste.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I, fitosanitarna inspekcija.

KOMPONENTA 2.8: INTEGRALNA ZAŠTITA BILJA - CITRUSI

Integralna zaštita bilja vrši se racionalnom upotrebom kombinacije bioloških, biotehnoških, hemijskih i drugih mjera za uzgoj bilja, uz ograničenu upotrebu sredstava za zaštitu bilja, neophodnih za održavanje populacije štetnih organizama na nivou koji ne izaziva ekonomski neprihvatljivu štetu ili gubitak. Integralna zaštita bilja obuhvata mjere zaštite bilja, kroz smanjenu upotrebu sredstava za zaštitu bilja uz prednost primjene nehemijskih metoda zaštite bilja, koje se zasnivaju na agronomskim tehnikama ili fizičkim, mehaničkim ili biološkim metodama suzbijanja štetnih organizama. Prilikom smanjene upotrebe sredstava za zaštitu bilja koriste se ona sredstva za zaštitu bilja, koja imaju najmanji rizik za zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Integralna zaštita bilja obuhvata:

1) sprječavanje i/ili suzbijanje štetnih organizama primjenom:

-plodoreda (gdje je primjenjivo);

-odgovarajućih postupaka uzgoja (suzbijanje korova prije ponovne sjetve ili sadnje bez dodatne obrade zemljišta, rokove i gustoću sjetve, predusjeve, konzervativnu obradu zemljišta, orezivanje i direktnu sjetvu);

-rezistentnih i/ili tolerantnih sorti i standardnog/sertifikovanog sjemena i sadnog materijala, gdje je to moguće;

-uravnoteženog đubrenja, đubrenje krečnim đubrivima, kao i postupaka navodnjavanja i/ili drenaže;

-higijenskih mjera (redovno čišćenje mašina i opreme) radi sprječavanja širenja štetnih organizama;

-zaštite i stimulisanjem korisnih organizama (odgovarajućim mjerama zaštite bilja ili korišćenjem ekološke infrastrukture unutar i van uzgojnih i proizvodnih površina);

2) nadzor nad štetnim organizmima metodama i instrumentima koje uključuju praćenje na terenu, upozorenja, prognoze i ranu dijagnostiku, kao i stručne savjete;

3) donošenje odluke o primjeni mjere zaštite na osnovu rezultata praćenja bilja, a odluka i prag primjene mjere zaštite bilja je naučno zasnovan, s tim što se prije tretiranja štetnih organizama uzima u obzir nivo primjenjenih mjera zaštite koje su utvrđene za pojedine regije, specifična područja, gajene kulture i posebne klimatske uslove;

4) primjenu održivih bioloških, fizičkih i drugih nehemijskih metoda koje imaju prednost u odnosu na hemijske metode, ako se njima postiže zadovoljavajuća zaštita od štetnog organizma;

5) primjenu sredstava za zaštitu bilja koja su specifičnija za ciljanu vrstu i koja imaju najmanji uticaj na zdravlje ljudi, neciljane organizme i na životnu sredinu.

Upotreba sredstava za zaštitu bilja treba da se svede na najmanju moguću mjeru, pri čemu nivo rizika treba da bude prihvatljiv za vegetaciju i ne smije povećavati rizik za razvoj rezistentnosti u populaciji štetnih organizama i to:

- smanjenjem količina;

- smanjenjem učestalosti primjene ili parcijalnom primjenom.

Rizik se može smanjiti primjenom mjera protiv stvaranja rezistentnosti (otpornosti), radi zadržavanja efikasnosti sredstava za zaštitu bilja.

Mjere, obuhvataju upotrebu različitih sredstava za zaštitu bilja sa različitim načinima djelovanja.

Program integralne zaštite bilja obuhvata pripremu i objavljivanje smjernica za integralnu zaštitu najmanje jedne kulture koje su usklađene sa propisima o sredstvima za zaštitu bilja, o zaštiti životne sredine i o dobroj poljoprivrednoj praksi.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava; Fitosanitarni sektor; Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I; ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti zdravstvene zaštite bilja – fitofarmacija; Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore.

KOMPONENTA 2.9: PROGRAM ZAŠTITE LISNATOG POVRĆA

Program zaštite lisnatog povrća predstavlja veoma važnu kariku u unaprjeđenju sistema bezbjednosti hrane a važan je i preduslov za uspješno gajenje lisnatog povrća u Crnoj Gori i posljedica je neusaglašenih proizvoda u toku realizacije prethodnog programa. Klimatski uslovi u Crnoj Gori povoljni su za gajenje lisnatog povrća, a uzgoj otežavaju brojni štetni organizmi koji mogu značajno da utiču na smanjenje prinosa. U proizvodnji neophodno je primjenjivati odgovarajuće mjere zaštite bilja, a jedna od glavnih je primjena sredstava za zaštitu bilja (pesticida), radi očuvanja prinosa i kvaliteta.

Sredstva za zaštitu bilja moraju se primjenjivati pravilno jer u suprotnom može doći do negativnih posljedica kao što su rezidue odnosno ostaci aktivnih supstanci u plodovima, a moguć je i negativan uticaj na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Pravilna primjena sredstava za zaštitu bilja omogućava izbjegavanje negativnih posljedica i obezbjeđuje proizvodnju bezbjedne hrane. Program podrazumijeva praćenje zdravstvenog stanja lisnatog povrća i upotrebe sredstava za zaštitu bilja.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti zdravstvene zaštite bilja – fitofarmacija, Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore.

KOMPONENTA 2.10: MONITORING UPOTREBE SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA U LISNATOM POVRĆU KROZ PRAĆENJE REZIDUA

Program zaštite lisnatog povrća verifikuje se sprovođenjem monitoringa upotrebe sredstava za zaštitu bilja u lisnatom povrću, kao i kroz praćenje rezidua pesticida i predstavlja važan preduslov za uspješno gajenje lisnatog povrća u Crnoj Gori. Klimatski uslovi u Crnoj Gori povoljni su za gajenje različitih biljnih vrsta, a uzgoj otežavaju brojni štetni organizmi koji mogu značajno da utiču na smanjenje prinosa. U proizvodnji lisnatog povrća neophodno je primjenjivati odgovarajuće mjere zaštite bilja, a jedna od glavnih je primjena sredstava za zaštitu bilja (pesticida), radi očuvanja prinosa i kvaliteta.

Sredstva za zaštitu bilja moraju se primjenjivati pravilno jer u suprotnom može doći do negativnih posljedica kao što su rezidue odnosno ostaci aktivnih supstanci u plodovima, a moguć je i negativan uticaj na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Pravilna primjena sredstava za zaštitu bilja omogućava izbjegavanje negativnih posljedica i obezbjeđuje proizvodnju bezbjedne hrane. Program podrazumijeva praćenje zdravstvenog stanja lisnatog povrća i upotrebe sredstava za zaštitu bilja.

Prilikom implementacije programa potrebno je promovisati web aplikaciju “Agrolijek” i njenu upotrebu. Upotreba aplikacije mobilnim telefonima omogućava poljorivrednim proizvođačima da šalju fotografije u cilju utvrđivanja uzroka biljnih bolesti i dobijanja preporuka za suzbijanje ili po potrebi izlaženje na teren radi identifikacije štetnog organizma.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti zdravstvene zaštite bilja – fitofarmacija, Biotehnički fakultet, Univerzitet Crne Gore.

KOMPONENTA 2.11: UNAPREĐENJE SISTEMA ZA POSTUPANJA I UPRAVLJANJA OTPADOM ODNOSNO POSTUPANJA SA AMBALAŽOM NAKON UPOTREBE PESTICIDA

Otpadom koji nastaje upotrebom pesticida (ambalaža u koju su upakovani pesticidi) postupa se na način kojim se sprječava negativan uticaj na životnu sredinu u skladu sa propisom kojim se uređuje otpad (rukovanje i skladištenje pesticida i zbrinjavanje njihove ambalaže i ostataka). Na osnovu Izvještaja o izvršenoj analizi postojećeg načina postupanja sa otpadom sa predlogom mjera za unapređenje i izvršenom revizijom o ispunjenosti uslova za upis u registre u skladu sa Zakonom o sredstvima za zaštitu bilja i Uputstvom o načinu postupanja otpadom koji nastaje nakon upotrebe pesticida.

Mjera se odnosi na podizanje svijesti javnosti o problemu odlaganja otpada koji nastaje upotrebom pesticida, odnosno ambalaže u koju su upakovani pesticidi putem objava na web stranici Uprave i medijima.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I.

KOMPONENTA 2.12: MONITORING UTICAJA UPOTREBE PESTICIDA NA ŽIVOTNU SREDINU

Uticaj upotrebe pesticida na životnu sredinu je jedna od aktivnosti utvrđena propisima koji uređuju vode, zaštitu prirode i otpad i druge aktivnosti utvrđene posebnim propisima, a koji imaju indirektnu vezu sa upotrebom pesticida.

Zagađenja se odnose na moguće izvore: nepravilna priprema, curenje ili isticanje, primjena sredstava za zaštitu bilja, nepravilno ispiranje ambalaže (prosipanje tokom pripreme), čišćenja ili na nepropisno odlaganje preostale količine radnog rastvora.

Radi očuvanja voda potrebno je voditi računa o zaštiti izvorišta, površinskih i podzemnih voda, a naročito o:

-područjima izvorišta površinske i podzemne vode za javno vodosnabdijevanje koja moraju biti zaštićena od namjernog ili slučajnog zagađivanja i drugih uticaja koji mogu nepovoljno djelovati na izdašnost izvorišta i na zdravstvenu ispravnost vode (zone sanitarne zaštite);

-zaštiti izvorišta površinske i podzemne vode;

-sanitarnoj zaštiti izvorišta za javno vodosnabdijevanje na kojem su određene zone zaštite, i to: šira zona zaštite, uža zona zaštite i zona neposredne zaštite;

-zoni sanitarne zaštite izvorišta koja se određuje u skladu sa hidrološkim, hidrogeološkim i drugim svojstvima zemljišta i slivnih područja i predviđenim načinom njihove upotrebe u skladu sa Pravilnikom o određivanju i održavanju zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta i ograničenjima u tim zonama ("Službeni list CG", br. 66/09);

-zabrani upotrebe pesticida u I zoni zaštite (zona neposredne zaštite) za sve tipove izvorišta;

-zabrani upotrebe pesticida u II zoni zaštite (uža zona zaštite) za izvorišta u zbijenim i karstnim izdanima, a kod zahvata iz akumulacija i jezera njihovu upotrebu ograničiti na upotrebu lako razgradivih pesticida.

U skladu sa Pravilnikom, korisnici vodozahvata su dužni da ograde I zonu zaštite, a II zonu obilježe i istaknu obaveštenje o njoj.

Izrađeno je uputstvo o zaštiti voda pri upotrebi pesticida.

Monitoring se sprovodi u skladu sa posebnim monitoringom radi prikupljanja podataka o zagađenjima izazvanih pesticidima i izradi godišnjeg izvještaja o zagađenjima izazvanih pesticidima.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I.

KOMPONENTA 2.13: MONITORING KARAKTERISTIKA SREDSTAVA ZA ISHRANU BILJA

Na tržištu Crne Gore mogu se stavljeti samo sredstva za ishranu bilja koja su određenih karakteristika odnosno treba da imaju određeni najmanji sadržaj hraniva, kao i odgovarajuća hemijska, fizička, fiziološka i druga svojstva i moraju odgovarati karakteristikama navedenim u deklaraciji. Sredstva za ishranu bilja mogu biti u prometu, ako ispunjavaju uslove, ako su označena na propisani način i ako pravilnom upotrebom ne ugrožavaju zdravlje ljudi, životinja, bilja i životnu sredinu.

Radi praćenja prometa, uvoza, karakteristika i primjene sredstava za ishranu bilja sprovodi se monitoring koji podrazumijeva ispitivanje sredstava za ishranu bilja radi utvrđivanja hemijskih i fizičkih osobina i bioloških vrijednosti. Ispitivanje mogu obavljati akreditovane laboratorije, odnosno ovlašćene ustanove koje imaju akreditovanu laboratoriju.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I.

OPŠTI DIO PROGRAMA PRAĆENJA SREDSTAVA ZA ZAŠTITU BILJA I SREDSTAVA ZA ISHRANU BILJA

Period realizacije: Tokom cijele godine.

Finansiranje: Budžet Crne Gore - 40.700,00 €.

Način kontrole: Administrativnu kontrolu vrši Uprava - Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja u skladu sa usvojenim procedurama za upravljanje Programom fitosanitarnih mjera: Milka Petrušić, načelnica i Ana Pavićević, samostalna savjetnica I. Dodatno, Uprava vrši i informisanje javnosti o svim aktivnostima u skladu sa ovim Programom putem medija i internet stranice Uprave.

Nosioci posla:

- ovlašćene ustanove za vršenje laboratorijskih ispitivanja u oblasti bezbjednosti hrane, sredstava za zaštitu bilja i voda;
- naučne i visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti oblasti bezbjednosti hrane, sredstava za zaštitu bilja i voda;
- ovlašćene visoko školske ustanove iz oblasti zaštite bilja (fitofarmacija);
- fitosanitarna inspekcija, veterinarska inspekcija i inspekcija za hranu, inspekcija za vode.

Nosioci posla blagovremeno obavještavaju i izvještavaju Upravu – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja o izvođenju programa po naznačenim fazama u skladu sa posebnim programima i o izvršenim poslovima, o izvođenju godišnjeg plana kontrole u skladu sa rokovima u cilju vršenja administrativne kontrole obavljenog posla.

Izveštaj treba da sadrži sljedeće podatke: naziv mjesta i datum izvođenja mjere, ime vlasnika/držaoca bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, potvrdu o uzetim uzorcima i rezultate ispitivanja.

Nosioci posla vlasniku/držaocu bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom izdaju potvrdu o uzetim uzorcima koja je data u Prilogu, koji je sastavni dio ovog programa.

Potvrda se izdaje u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod subjekta poslovanja hranom, a drugi primjerak zadržava nosilac posla.

Nosioci posla su odgovorni za pravovremenost, efekte i sprovođenje programa.

Način plaćanja: Na osnovu zaključenog ugovora, čiji sastavni dio su cijene laboratorijskih ispitivanja gdje je to primjenjivo, plaćanje se vrši po ispostavljenoj fakturi za obavljene posao, dijelom se može vršiti avansno plaćanje do 30% za pripremu ispitnih kapaciteta na osnovu dostavljenog izvještaja/zahtjeva Upravi – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja.

Avansna uplata sredstava vrši se na osnovu opravdanog zahtjeva, a avansno uplaćena sredstva moraju se pravdati izvještajem kojim se dokazuje namjenska upotreba avansno odobrenih i uplaćenih sredstava. Nepravilne i neuredne fakture i izvještaji, kao i fakture i izvještaji bez kompletne prateće dokumentacije neće se razmatrati.

Finansijski rizik: U slučaju utvrđivanja nepravilnosti iz pojedinih Komponenti programa biće potrebno obezbijediti dodatna finansijska sredstva.

U slučaju da se zahtjeva nadoknada za vrijednost uzetog uzorka ista se nadoknađuje iz odgovarajućih programa.

Finansijski plan:

Komponente	Vrijednost €
2.1 Registracija sredstava za zaštitu bilja	21.000,00
2.2 Monitoring prometa sredstava za zaštitu bilja	0,00
2.3 Sprovođenje specijalističkog kursa	1.000,00
2.4 Monitoring uređaja za upotrebu pesticida	2.000,00
2.5 Program post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja	2.700,00

2.6 Program post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja - rezistentnost	1.000,00
2.7 Monitoring održive upotrebe pesticida	0,00
2.8 Program integralne zaštite bilja - citrusi	2.000,00
2.9 Program zaštite lisnatog povrća	3.000,00
2.10 Monitoring upotrebe sredstava za zaštitu bilja u lisnatom povrću kroz praćenje rezidua	3.000,00
2.11 Unapređenje sistema za postupanja i upravljanje otpadom odnosno postupanja sa ambalažom nakon upotrebe pesticida	0,00
2.12 Monitoring uticaja upotrebe pesticida na životnu sredinu	2.000,00
2.13 Monitoring karakteristika sredstava za ishranu bilja	3.000,00
UKUPNO	40.700,00

**PROGRAM 3
PROGRAM KONTROLNIH ISPITIVANJA PROIZVODNJE SJEMENSKOG I SADNOG MATERIJALA I BILJNI
GENETIČKI RESURSI**

Cilj: Razvoj proizvodnje sjemenskog i sadnog materijala je izuzetno važan preduslov za održivost ove grane poljoprivrede u Crnoj Gori. Obezbijeđivanje polaznog, domaćeg, kvalitetnog sjemenskog i sadnog materijala za proizvodnju biljnih kultura koje se tradicionalno gaje u Crnoj Gori je preduslov sigurne proizvodnje bilja, poboljšava ekonomski položaj proizvođača, obezbijuje konkurentnost domaćeg sjemenskog i sadnog materijala, kao i raspoloživost i blagovremenu dostupnost sjemenskog i sadnog materijala iz domaće proizvodnje. Ovim se doprinosi i supstituciji uvoza sjemenskog i sadnog materijala ali i smanjenju uvoza konzumnih kategorija biljnih proizvoda uz očuvanje biljnih genetičkih resursa i kontroli GMO.

Pravni osnov: Zakon o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja ("Službeni list RCG", broj 28/06 i "Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15), Zakon o sadnom materijalu ("Službeni list RCG", broj 28/06 i "Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15), Zakon o genetički modifikovanim organizmima ("Službeni list CG", broj 22/08), Zakon o potvrđivanju međunarodnog ugovora o biljnim genetskim resursima za hranu i poljoprivredu ("Službeni list CG - Međunarodni ugovori", broj 03/10) i godišnji plan službenih kontrola.

Odgovorna institucija: Uprava - Fitosanitarni sektor - Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse i Odsjek za fitosanitarnu inspekciju.

Uključene institucije: ovlašćene laboratorije i visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti sjemenskog i sadnog materijala poljoprivrednog bilja, biljne genetičke resurse i GMO.

AKTIVNOSTI:

KOMPONENTA 3.1: SJEMENSKA PROIZVODNJA KROMPIRA

Proizvodnjom sjemenskog materijala krompira može se baviti privredno društvo, odnosno drugo pravno lice ili preduzetnik odnosno proizvođač, koji je upisan u Registar proizvođača sjemenskog materijala kao i privredna društva, odnosno druga pravna lica ili preduzetnici i fizička lica, na osnovu zaključenog ugovora o saradnji sa proizvođačem, a sjemenski materijal krompira proizveden u toj saradnji smatra se proizvodnjom proizvođača.

Proizvodnja sjemenskog materijala krompira podliježe obaveznoj stručnoj kontroli u skladu sa Zakonom o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Službeni list RCG", broj 28/06, "Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15) i Pravilnikom o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala krompira ("Službeni list CG", broj 8/15).

Sertifikacija je postupak priznavanja proizvodnje sjemenskog materijala nakon sprovedene stručne kontrole. Stručnom kontrolom nad proizvodnjom sjemenskog materijala krompira utvrđuje se: porijeklo upotrijebljenog sjemena, vrsta, sorta i kategorija, autentičnost i čistoća vrste i sorte, prostorna izolacija, zdravstveno stanje usjeva, prisustvo korova, opšte stanje i razvoj usjeva, predusjev, primjena agrotehničkih mjera i očekivani prinos naturalnog sjemena.

Stručna kontrola vrši se na osnovu prijave za vršenje stručne kontrole, koja se podnosi najkasnije 15 dana nakon sadnje sjemenskog krompira i dostavlja Odsjeku za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse.

Stručna kontrola nad proizvodnjom sjemenskog krompira obuhvata: pregled dokumentacije i vizuelne preglede na mjestu proizvodnje;

Stručna kontrola sjemenskog krompira usjeva obuhvata četiri pregleda u toku vegetacionog perioda na mjestu proizvodnje i to:

-**prvi pregled** se obavlja kada je biljka visoka 15-20 cm;

- drugi pregled** se obavlja u fenofazi punog cvjetanja;
- treći pregled** služi za određivanje procesa desikacije;
- četvrti pregled** se vrši prije faze vađenja krompira odnosno sedam do deset dana nakon desikacije usjeva (uništenja cime), kada se ujedno uzimaju i uzorci za postkontrolu.

Prvim pregledom utvrđuje se:

- lokacija, nadmorska visina i veličina parcele za uzgoj sjemenskog krompira, sa GPS koordinatama;
- porijeklo upotrijebljenog sjemenskog krompira i njegova kategorija;
- zdravstveno stanje;
- kontrola predusjeva;
- zakorovljenost;
- sortna čistoća;
- opšte stanje i ujednačenost odnosno razvoj usjeva;
- prisustvo samoniklih biljaka;
- prostorna izolacija;
- primijenjene agrotehničkih mjera;
- procenat praznih mjesta.

Drugim pregledom se utvrđuje konačno stanje u pogledu:

- sortne čistoće;
- ujednačenost usjeva;
- obaveznih mjera uklanjanja ili tretiranja biljaka;
- zdravstvenog stanja usjeva;
- ocjene zdravstvenog stanja okolnih usjeva;
- uslova za prostornu izolaciju.

Trećim pregledom se utvrđuje:

- datum desikacije;
- zdravstveno stanje.

Četvrtim pregledom se ocjenjuje:

- efikasnost desikacije;
- zdravstveno stanje prilikom vađenja krtola i u skladištu;
- očekivani prinos, količina proizvedenog naturalnog sjemena i procjena prinosa doradenog sjemenskog krompira.

Usjev sjemenskog krompira ne sertifikuje se ako se utvrdi da:

- nije proizveden u propisanom visinskom rejonu;
- ima primjesa drugih sorti krompira više od utvrđenog procenta;
- nije ispoštovana prostorna izolacija;
- je zakorovljenost veća od propisane;
- je usjev ocijenjen kao neujednačen;
- je predusjev bio krompir (posmatraju se čeverogodišnji period).

Na osnovu izvršene stručne kontrole i dostavljenog izvještaja, Uprava – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse izdaje sertifikat o priznavanju sjemenskog usjeva čime proizvođač stiče pravo na doradu sertifikovanog sjemena i na izdavanje etikete u cilju stavljanja u promet sertifikovanog sjemenskog materijala krompira koji ispunjava propisane norme. Dosljedna primjena svih mjera obezbijediće proizvodnju kvalitetnog sjemena domaćeg porijekla, uz obezbijeden stručni i zdravstveni nadzor.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora i ovlaštene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.2: SJEMENSKA PROIZVODNJA ŽITA

Proizvodnjom sjemenskog materijala žita može se baviti privredno društvo, odnosno drugo pravno lice ili preduzetnik odnosno proizvođač, koji je upisan u Registar proizvođača sjemenskog materijala kao i privredna društva, odnosno druga pravna lica ili fizičko lice, na osnovu zaključenog ugovora o saradnji sa proizvođačem, a sjemenski materijal žita proizveden u toj saradnji smatra se proizvodnjom proizvođača. Proizvodnja sjemenskog materijala žita podliježe obaveznoj stručnoj kontroli i sprovodi se u skladu sa Zakonom o sjemenskom materijalu poljoprivrednog bilja („Službeni list RCG”, broj 28/06, "Službeni list CG", br. 61/11 i 48/15) i Pravilnika o proizvodnji i stavljanju u promet sjemenskog materijala žita ("Službeni list CG", broj 13/14).

Sertifikacija je postupak priznavanja proizvodnje sjemenskog materijala nakon sprovedene stručne kontrole. Stručnom kontrolom nad proizvodnjom sjemenskog materijala žita utvrđuje se: porijeklo upotrijebljenog sjemena, vrsta, sorta i kategorija, autentičnost i čistoća vrste i sorte, prostorna izolacija, zdravstveno stanje usjeva, prisustvo korova, opšte stanje i razvoj usjeva, predusjev, primjena agrotehničkih mjera i očekivani prinos naturalnog sjemena.

Na osnovu izvršene stručne kontrole i dostavljenog izvještaja, Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse izdaje sertifikat o priznavanju sjemenskog usjeva čime proizvođač stiče pravo na doradu sertifikovanog sjemena i na izdavanje etikete u cilju stavljanja u promet sjemenskog materijala žita koji ispunjava propisane norme. Dosljedna primjena svih mjera obezbijediće proizvodnju kvalitetnog sjemena žita domaćeg porijekla, uz obezbijeden stručni i zdravstveni nadzor.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.3: PROGRAM KONTROLNOG ISPITIVANJA SJEMENSKOG MATERIJALA

Kontrolna ispitivanja sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja obuhvataju ispitivanja kvaliteta kroz monitoring sjemenskog materijala koji je prošao sertifikaciju kao postupak priznavanja proizvodnje sjemenskog materijala nakon sprovedene stručne kontrole.

Kontrolna ispitivanja vrše se na dostavljenim uzorcima sjemenskog materijala iz prometa, a u skladu sa planom uzorkovanja prema godišnjem Planu službenih kontrola.

Kontrolna ispitivanja sjemena su dodatna provjera sistema sertifikacije, a ujedno i kvaliteta sjemenskog materijala uopšte koji se nalazi u prometu. Ovo je naročito važno jer od momenta proizvodnje do prodaje protekne duži vremenski period u toku kojeg može doći do umanjenja kvaliteta.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora, fitosanitarna inspekcija i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje laboratorijskih poslova u oblasti sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.4: PROGRAM KONTROLNOG ISPITIVANJA SADNOG MATERIJALA

Kontrolna ispitivanja sadnog materijala obuhvataju ispitivanje kvaliteta kroz monitoring sadnog materijala koji je prošao sertifikaciju kao postupak priznavanja proizvodnje sadnog materijala nakon sprovedene stručne kontrole. Kontrolna ispitivanja sadnog materijala vrše se na dostavljenim uzorcima sadnog materijala iz prometa, uz praćenje načina označavanja sadnog materijala voća u prometu, a u skladu sa planom uzorkovanja prema godišnjem Planu službenih kontrola.

Kontrolna ispitivanja sadnog materijala doprinose poboljšanju sistema sertifikacije, a ujedno i kvalitetu sadnog materijala koji se nalazi u prometu. Ovo je naročito važno jer od momenta proizvodnje do prodaje protekne duži vremenski period u toku kojeg može doći do umanjenja kvaliteta.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora, fitosanitarna inspekcija i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje laboratorijskih poslova u oblasti sadnog materijala poljoprivrednog bilja i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.5 PROGRAM KONTROLNOG ISPITIVANJA MATIČNIH STABALA SADNOG MATERIJALA

Matične biljke koriste se za umnožavanje, proizvodnju reproduktivnog sadnog materijala, podizanje zasada ili kao reprodukcioni sadni materijal za proizvodnju sadnica.

Održavanje kvalitetnih i zdravstveno ispravnih matičnih biljaka je veoma važno za poljoprivrednu proizvodnju jer pruža sigurnost u proizvodnji reproduktivnog sadnog materijala koji se koristi za zasnivanje zasada. Kontrolna ispitivanja matičnih stabala sadnog materijala doprinose kontroli kvaliteta matičnih stabala kao uslova za dobijanje kvalitetnog reproduktivnog sadnog materijala.

Kontrolna ispitivanja vrše se nad obilježenim matičnim stablima i dostavljenim uzorcima.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora, fitosanitarna inspekcija i ovlašćene visoko školske ustanove za vršenje laboratorijskih poslova u oblasti sadnog materijala i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.6: PROGRAM KONTROLNOG ISPITIVANJA SJEMENSKOG I SADNOG MATERIJALA NA GMO

Budući da se GMO-i svakodnevno primjenjuju kako u naučnim istraživanjima tako i u proizvodnji hrane i hrane za životinje, a istovremeno mogu predstavljati opasnost po biodiverzitet i zdravlje ljudi i životinja, ovaj program omogućava uspostavljanje i primjenu sistema kojim se osiguravaju i sprovode odgovarajuće mjere zaštite vezanih za upotrebu, namjerno uvođenje u životnu sredinu i stavljanje GMO-a ili proizvoda koji sadrže GMO na tržište u oblasti reproduktivnog GM biljnog materijala ili proizvoda koji sadrže, sastoje se ili su dobijeni od GMO, u skladu sa usvojenim planom službenih kontrola ili monitoringom.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević, pomoćnik direktora, fitosanitarna inspekcija i ovlaštene visoko školske ustanove za vršenje laboratorijskih poslova u oblasti sadnog materijala i zdravstvene zaštite bilja.

KOMPONENTA 3.7: PROGRAM BILJNIH GENETIČKIH RESURSA

Očuvanje genetičkih resursa u biljnoj proizvodnji vrši se inventarizacijom, in situ i ex situ konzervacijom, proučavanjima, kao i formiranjem kolekcija i registara i sličnih aktivnosti koje doprinose cilju njihovog očuvanja.

Genetički resursi za hranu i poljoprivredu (agrobiodiverzitet) predstavljaju jednu od najznačajnijih komponenti ukupnog biodiverziteta.

Očuvanje biološkog diverziteta je veoma važno za poljoprivrednu proizvodnju jer pruža sigurnost u proizvodnji hrane kroz: identifikaciju i inventarizaciju genetičkih resursa na terenu; podršku farmerima za uzgoj genetičkih resursa poljoprivrednog bilja; prikupljanje materijala i genetička proučavanja, karakterizaciju i formiranje genetičkog registra, formiranje kolekcija i slično, kao i čuvanje kolekcija, publikovanje i razmjena naučnih rezultata, uključivanje u međunarodne organizacije.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse: Zorka Prljević i ovlaštene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti sjemenskog materijala poljoprivrednog bilja (banka biljnih gena).

OPŠTI DIO PROGRAMA KONTROLNIH ISPITIVANJA PROIZVODNJE SJEMENSKOG I SADNOG MATERIJALA I BILJNI GENETIČKI RESURSI

Period realizacije: Tokom cijele godine.

Finansiranje: Budžet Crne Gore - 34.000,00 €.

Način kontrole: Administrativnu kontrolu izvršavanja poslova vrši Uprava – Fitosanitarni sektor - Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse u skladu sa usvojenim procedurama za upravljanje Programom fitosanitarnih mjera: Zorka Prljević, pomoćnik direktora Uprave.

Nosioci posla:

-ovlaštene visoko školske ustanove za vršenje poslova u oblasti sjemenskog i sadnog materijala poljoprivrednog bilja, biljne genetičke resurse i GMO;

-fitosanitarna inspekcija.

Nosioci posla blagovremeno obavještavaju i izvještavaju Odsjek o izvođenju programa po naznačenim fazama u skladu sa prijavom programa i o izvršenim poslovima u cilju vršenja administrativne kontrole obavljenog posla.

Izveštaj treba da sadrži sljedeće podatke: naziv mjesta, datum izvođenja mjere, ime vlasnika bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom, potvrdu o uzetim uzorcima, fotografije i rezultate ispitivanja.

Nosioci poslova vlasniku bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom izdaju potvrdu o uzetim uzorcima koja je data u Prilogu ovog programa.

Potvrda se izdaje u dva primjerka od kojih jedan ostaje kod subjekta kod kojeg se sprovodi program odnosno monitoring ili kontrolna ispitivanja, a drugi primjerak zadržava nosilac posla.

Način plaćanja: Na osnovu zaključenog ugovora, čiji sastavni dio su cijene laboratorijskih ispitivanja gdje je to primjenjivo, plaćanje se vrši po ispostavljenoj fakturi, dijelom avansno do 30% za pripremu ispitnih kapaciteta na osnovu dostavljenog izvještaja Upravi – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse za obavljeni posao. Avansna uplata sredstava može se vršiti na osnovu opravdanog zahtjeva, a avansno uplaćena sredstva moraju se pravdati izvještajem kojim se dokazuje namjenska upotreba avansno odobrenih i uplaćenih sredstava.

Nepravilne i neuredne fakture i izvještaji, kao i fakture i izvještaji bez kompletne prateće dokumentacije neće se razmatrati.

Finansijski rizik: U slučaju utvrđivanja nepravilnosti iz Komponenti programa 3.3 i 3.4 biće potrebno obezbijediti dodatna finansijska sredstva.

U slučaju da se zahtijeva nadoknada za vrijednost uzetog uzorka ista se nadoknađuje iz odgovarajućih programa. U slučaju da za komponente dođe do odstupanja odnosno povećanja projektovanih površina finansijska sredstva se proporcionalno umanjuju do visine predviđenih sredstava po pojedinim komponentama.

Finansijski plan:

Komponente	Vrijednost €
3.1 Sjemenska proizvodnja krompira: Procijenjeno je da će se proizvodnja sjemenskog krompira odvijati na površini od 100 ha, za sprovođenje stručne kontrole na ovim površinama neophodna su sredstva u iznosu od 29.000,00 €, od čega je 40% (11.600,00€) učešće Uprave – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal,	11.600,00

zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse, a 60% (17.400,00€) učešće proizvođača	
3.2 Sjemenska proizvodnja žita: Procijenjeno je da će se proizvodnja sjemenskih žita odvijati na površini od 40 ha, za sprovođenje stručne kontrole na ovim površinama neophodna su sredstva u iznosu od 3.200,00 €, od čega je 40% (1.280,00€) učešće Uprave – Fitosanitarni sektor – Odsjek za sjeme, sadni materijal, zaštitu biljnih sorti, GMO i genetičke resurse, a 60% (1.920,00€) učešće proizvođača	1.280,00
3.3 Program kontrolnih ispitivanja sjemenskog materijala	3.500,00
3.4 Program kontrolnih ispitivanja sadnog materijala	3.320,00
3.5 Program kontrolnih ispitivanja matičnih stabala sadnog materijala	8.700,00
3.6 Program kontrolnih ispitivanja sjemenskog i sadnog materijala na GMO	1.600,00
3.7 Program biljnih genetičkih resursa	4.000,00
UKUPNO	34.000,00

PROGRAM 4
MATERIJALI ZA POSEBNE NAMJENE (KLOPKE, EX TEMPORE TESTOVI ZA ŠTETNE ORGANIZME, HEMIKALIJE, MAMCI)

Cilj: Obezbijeđivanje implementacije Programa fitosanitarnih mjera

Odgovorna institucija: Uprava – Fitosanitarni sektor

Aktivnosti:

Program uključuje obezbijedivanje stalne rezerve neophodnih materijala: klopke, ex tempore testovi za štetne organizme, hemikalije, mamci i drugi potrebni materijali i oprema, radi blagovremenog izvršavanja Programa fitosanitarnih mjera i ispunjavanja već preuzetih mjera definisanih programom, a naročito u odnosu na hitne fitosanitarne mjere i krizne situacije čiji se obim i vrijeme ispitivanja ne može predvidjeti - obezbijedivanje kontinuiranog i nesmetanog obavljanja programa u smislu pravovremenog uzimanja uzoraka, terenskih obilazaka (nedostajući materijal, gorivo i drugi operativni troškovi) i ostalih poslova iz nadležnosti Uprave – Fitosanitarnog sektora.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor: Zorka Prljević, pomoćnik direktora

Period realizacije: Tokom cijele godine.

Finansiranje: Budžet Crne Gore - 6.000,00 €.

Način plaćanja: Na osnovu zahtjeva, zaključenog ugovora, po rješenju, po ispostavljenoj fakturi, dostavljenom izvještaju Upravi – Fitosanitarnom sektoru za obavljeni posao gdje je to primjenjivo. Uplata sredstava vrši se na osnovu opravdanog zahtjeva, a uplaćena sredstva moraju se pravdati izvještajem kojim se dokazuje namjenska upotreba avansno odobrenih i uplaćenih sredstava. Nepravilne i neuredne fakture, kao i fakture bez kompletne prateće dokumentacije neće se razmatrati.

Finansijski rizik: U slučaju nepredvidive situacije biće potrebno obezbijediti dodatna finansijska sredstva.

Finansijski plan:

Komponente	Vrijednost
4.1 Materijali za posebne namjene (klopke, ex tempore testovi za štetne organizme, hemikalije, mamci)	4.000,00
4.2 Materijal za platenik	2.000,00

PROGRAM 5
TEHNIČKA I ADMINISTRATIVNA PODRŠKA IMPLEMENTACIJI PROGRAMA

Cilj: Obezbjediavanje implementacije Programa fitosanitarnih mjera

Odgovorna institucija: Uprava Fitosanitarni sektor

Nosilac posla: Uprava – Fitosanitarni sektor

Aktivnosti:

Sprovođenje Programa fitosanitarnih mjera uključuje i ispunjavanje već preuzetih brojnih međunarodnih obaveza IPPC, EPPO, UPOV, ECPGR, WTO, implementaciju Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji, implementaciju Strategije Crne Gore za transpoziciju i implementaciju pravne tekovine Evropske unije za poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika sa Opštim akcionim planom i Posebnim akcionim planom za suzbijanje i iskorjenjivanje klasične kuge svinja, pregovora sa Evropskom unijom, sprovođenje fitosanitarne politike i mjera definisanih ovim programom koji pored institucionalne, zahtijevaju i znatnu finansijsku podršku. Pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji ima za posledicu uvođenje novina u svakodnevnu praksu, što je uslov za implementaciju niza mjera fitosanitarne politike koje nameću potrebu dodatnog osposobljavanja i angažovanja ljudskih resursa.

Brojni zadaci u oblasti harmonizacije zakonodavstva sa Acquis communautaire EU, a posebno u kvalitetnoj primjeni nove zakonske regulative, zahtjevi za sprovođenja projekata nameću dodatne finansijske obaveze koje se ne mogu predvidjeti. Ovi procesi i reforme traže saradnju sa najširim krugom korisnika, a program ima višestruku namjenu:

- sprovođenje obaveza u EU integracijama: Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Programa pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji, implementaciju Strategije Crne Gore za transpoziciju i implementaciju pravne tekovine Evropske unije za poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika sa Opštim akcionim planom i Posebnim akcionim planom za suzbijanje i iskorjenjivanje klasične kuge svinja, pregovarački proces sa EU i drugih preuzetih obaveza kroz stalna ili povremena radna tijela i komisije, kao i za dodatne troškove harmonizacije zakonodavstva sa Acquis EU, usluge prevođenja, stručne redakture i dr.; saradnja sa međunarodnim organizacijama od značaja za razvoj fitosanitarnog sektora i realizacija međunarodnih projekata u fitosanitarnom sektoru;

- angažovanje stručnjaka iz oblasti infomatike za uspostavljanje IT sistema iz zemlje i inostranstva i aktivnosti u tijelima koje su predviđene zakonima i prenešenim nadležnostima;

- jačanje administrativnih i institucionalnih kapaciteta: obuka, podršku kreativnim kadrovima i modernizacija i nabavku nove opreme, podršku procesima akreditacije, informatičku podršku i dr.;

- naknada za dodatni rad zaposlenim licima iz Fitosanitarnog sektora u radnim tijelima koje su predviđene zakonima ili uredbama, a prepoznaju se kao dodatna prenešena nadležnost u skladu sa Uredbom o realizaciji i postupku korišćenja sredstava iz instrumenta pretpristupne pomoći Evropske unije (IPARD II program) – Sl. list CG, br. 16/16, 4/17 11/18 i 46/19) i Memorandum o saradnji između Uprave i Ministarstva poljoprivrede kojim se reguliše način saradnje, koordinacije i razmjene informacije u cilju efikasne implementacije IPARD II programa sa utvrđenim Aneksima koji su sastavni dio memoranduma), kao i drugim radnim tijelima za izvršavanje poslova koji nijesu u nadležnosti uprave, u skladu sa propisom o zaradama državnih službenika (prekovremeni rad);

- u slučaju zahtijeva za nadoknadu za vrijednost uzetog uzorka ista se nadoknađuje iz ovog programa;

- obezbijediavanje kontinuiranog i nesmetanog obavljanja programa u smislu pravovremenog uzimanja uzoraka, terenskih obilazaka (nedostajući materijal, gorivo, dostavljanje uzoraka i drugi operativni troškovi) i ostalih poslova iz nadležnosti Uprave – Fitosanitarnog sektora;

- organizacija Ceremonije zatvaranja godine zdravlja bilja kroz regionalni skupa nadležnih organa za oblast zdravstvene zaštite bilja (zakup prostora i smještaja za po tri predstavnika država regiona);

- za uzimanje, pakovanje i transport uzoraka i izradu prateće dokumentacije (obrazaca zapisnika, uputa, traka, oznaka i sl.) neophodno je obezbijediti odgovarajuću opremu kako bi se u laboratoriju isporučio uzorak podesan/prihvatljiv za laboratorijska ispitivanja i dobijanja vjerodostojnih rezultata u skladu sa Programom fitosanitarnih mjera i Uputstvom za uzimanje službenih uzoraka i sprovođenje programa;

- odnos sa javnošću (Štampanje promotivnih materijala, flajera i sl.) u sprovođenju fitosanitarne politike i predstavljanju procesa pristupanja EU.

Odgovornost za pravovremenost, efekte i sprovođenje: Uprava – Fitosanitarni sektor: Zorka Prljević, pomoćnik direktora

Period realizacije: Tokom cijele godine.

Finansiranje: Budžet Crne Gore - 10.000,00 €.

Način plaćanja: Na osnovu zahtjeva, zaključenog ugovora, po rješenju, po ispostavljenom fakturi, dostavljenom izvještaju Uprava – Fitosanitarni sektor za obavljeni posao.

Uplata sredstava vrši se na osnovu opravdanog zahtjeva, a uplaćena sredstva moraju se pravdati izvještajem kojim se dokazuje namjenska upotreba avansno odobrenih i uplaćenih sredstava.

Nepravilne i neuredne fakture, kao i fakture bez kompletne prateće dokumentacije neće se razmatrati.

Finansijski plan:

Komponente	Vrijednost
5.1 Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa	4.000,00
5.2 Ceremonija zatvaranja godine zdravlja bilja (IYPH)	5.000,00
5.3. Otprema i dostavljanje uzoraka po programima	1.000,00

SPROVOĐENJE PROGRAMA, PRAĆENJE I KONTROLA

2. Uprava – Fitosanitarni sektor vrši administrativnu kontrolu nad realizacijom Programa fitosanitarnih mjera za 2021. godinu kroz praćenje i kontrolu načina izvršavanja mjera, rokova, broja uzoraka, vođenja evidencije i načina obavještanja o preduzetim mjerama, u toku samog sprovođenja ili naknadno, provjerom vjerodostojnosti dostavljene dokumentacije, na terenu, kod držaoca bilja kod kojih su izvršene mjere iz programa.

Pojedine mjere iz ovog programa (poslovi od javnog interesa), sprovode se na osnovu ugovora između Uprave – Fitosanitarnog sektora i vršioca javnih poslova, u skladu sa posebnim zakonima, kojima se bliže uređuje oblast, metode i uslovi pod kojima se vrše javna ovlašćenja, evidencije, prava, obaveze i odgovornosti vršioca javnih poslova i dr.

Subjekti koji sprovode mjere iz ovog programa moraju voditi propisane evidencije, registre i baze podataka u skladu sa zakonima i propisima donesenim na osnovu zakona.

STRUČNE KOMISIJE I EKIPE

3. Za sprovođenje pojedinih mjera iz ovog programa mogu se u određenim slučajevima formirati stručne komisije (hitne mjere: zdravstvena zaštita bilja/sinhronizacija rada na suzbijanju štetnih organizama, bezbjednost hrane, registraciju sredstava za zaštitu bilja i slično). Takođe, komisija se formira i za utvrđivanje visine naknade štete uništenog ili na drugi način uklonjenog bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata pod nadzorom u skladu sa zakonom.

Predviđena je izrada planova suzbijanja određenih štetnih organizama, analize rizika, kriznih planova, vodiča i uputstava za sprovođenje mjera iz ovog programa, angažovanje eminentnih predavača iz zemlje i inostranstva u cilju edukacije i praćenja savremenih trendova iz fitosanitarne oblasti, troškovi međunarodne saradnje, kao i jačanje administrativnih kapaciteta same uprave.

NAKNADA ZA ŠTETE UNIŠTENOG ILI NA DRUGI NAČIN UKLONJENOG BILJA, BILJNIH PROIZVODA I DRUGIH OBJEKATA POD NADZOROM

4. Za uništeno ili na drugi način uklonjeno bilje, biljne proizvode i druge objekte pod nadzorom usljed izvršenja naređenih fitosanitarnih mjera, držaocu bilja, biljnih proizvoda i drugih objekata pod nadzorom pripada naknada štete u skladu sa zakonom, na osnovu procjene stručne komisije.

NAKNADA ZA UZETE UZORKE

5. Neregistrovanim (malim) proizvođačima, ispod 1.000m² i registrovanim proizvođačima pripada naknada za vrijednost uzetog uzorka. Ako stranka prilikom uzimanja uzorka zahtijeva nadoknadu za vrijednost uzetog uzorka, isti se može fakturisati na račun Uprave, a faktura je jedino validna za plaćanje ukoliko je prati zapisnik nadležnog inspektora o uzetom uzorku na kojem je navedeno da stranka zahtijeva nadoknadu.

6. Ovaj program objaviće se u "Službenom listu Crne Gore".

Broj: 05-313/21-4205/3

Podgorica, 22. jula 2021. godine

Ministar,
mr Aleksandar Stijović, s.r.

Datum:			
Ovlašćena institucija/Nosilac posla:			
Fitosanitarni inspektor:			
Adresa:			
P O T V R D A br. *			
Naziv komponente programa**			
Ime i prezime (držaoca/vlasnika bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom):			
Adresa, opština:			
Katastarski broj parcele / lokalni naziv parcele:			
GPS koordinate:			
Napomena: Vlasnik je dužan da ovu potvrdu čuva najmanje godinu dana i da je stavi na uvid fitosanitarnom inspektoru			
IZVRŠENO UZORKOVANJE			PRIMJEDBA
Vrsta bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom	Broj uzoraka	Parcela	

_____

potpis vlasnika bilja

_____

matični broj vlasnika bilja

_____

potpis ovlašćenog lica

*upisati broj komponente programa kroz redni broj potvrde
 **u slučaju programa zdravstvene zaštite bilja unosi se naziv štetnog organizma

IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOM PREGLEDU U OKVIRU POSEBNOG NADZORA

Podaci o licu zaduženom za pregled:

Ime i prezime fitosanitarnog inspektora	
---	--

Podaci o držaocu bilja i bilju:

Naziv/ime i prezime držaoca bilja:	Opština:	Lokacija:	GPS Kordinate:
Vrsta bilja:	Količina:	Mjesto pregleda:	
Sorta (ako je primjenjivo):		☐ distributivni centar ☐ rasadnik ☐ proizvodni zasad ☐ uvoz ☐ javne površine ☐	

Podaci o pregledu:

Datum:	☐ bez simptoma ☐ ima simptoma Opis simptoma:
--------	--

Podaci o uzorkovanju:

☐ ne	☐ da
	Opis uzorka: količina: broj uzorka:

Potpis:

_____

U prilogu fotografije:

--

PROGRAM 1
ZDRAVSTVENA ZAŠTITA BILJA
Komponenta:
U Podgorici
Odgovorno lice za program
Dekan Biotehničkog fakulteta
MP

PRIJAVA PROGRAMA	
1.	NAZIV PROGRAMA
2.	OSNOVNI PODACI O PRIJAVI PROGRAMA
2.1	Odgovorno lice za izvršenje:
	Ime i prezime:
	Matični broj:
	Naučno zvanje:
	Organizacija:
	Adresa:
	Telefon:
	Fax:
	E-mail:
2.2	Podnosilac prijave programa (organizacija):
	Naziv:
	Adresa:
	Telefon:
	Fax:
	E-mail:
	PIB:
2.3	Druge organizacije učesnici u realizaciji programa:
	Naziv:
	Adresa:
	Telefon:
	Fax:
	E-mail:
	PIB:

OBAVEZAN SADRŽAJ PRIJAVE
----

1. UVOD

2. STATUS ŠTETNOG ORGANIZMA

- ✓ CG:
- ✓ EU:
- ✓ EPPO:

3. PROPISI

- ✓ Zakon o zdravstvenoj zaštiti bilja („Sl. list RCG” br. 28/06 i „Sl. list CG” br. 28/11 i 48/15);
- ✓ Pravilnik o .....

4. OPIS PROGRAMA

- plan aktivnosti
- opis dijagnostičke metode

Tabela 1: Planirana dinamika aktivnosti

Faza	Aktivnost	Mjesec											
		FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC	
1													
2													

5. Tabela 2: Učesnici u realizaciji programa: (uključujući i tehnička lica)

Ime i prezime	Organizacija (ukoliko je zaposlen)	Matični broj	Zvanje	Planirani broj sati/dana/mjeseci

6. CILJ I OČEKIVANI REZULTATI PROGRAMA

7. PREDLOŽENA FINANSIJSKA SREDSTVA

Tabela 3: Predložena finansijska sredstva

Faza	Aktivnost	Vrsta troškova*	Iznos u €
Ukupno troškova za fazu u €:			
UKUPNI TROŠKOVI FAZA			
UKUPNI TROŠKOVI PROGRAMA			

*vrste troškova:

- sredstva za rad:** oprema, amortizacija;
- predmet rada:** gorivo, klopke, nabavka ambalaže, reagensa ili hemikalija, potrošni materijal i sl.;
- troškovi rada:** honorar, dnevnica, efektivno radno vrijeme, plaćanje po učinku, vršenje laboratorijskih testiranja, obrada rezultata;
- troškovi tuđih usluga:** štampanje flajera, superanaliza, potvrda identifikacije i sl.;
- Visina režijskih troškova: u organizaciji podnosioca programa (broj pod kojim je zavedena odluka odnosno izjava o visini režijskih troškova)**

8. Izjava odgovornog lica i broj pod kojim je zavedena o namjenskom korišćenju sredstava prema navodima u prijavi programa.

Sredstva će biti namjenski korišćena prema navodima u prijavi Programa, što potvrđuju svojeručnim potpisom.

odgovorno lice za sprovođenje Programa	dekan Biotehničkog fakulteta
MP	
<p>NAPOMENE: U CILJU PRIHVATANJA PRIJAVA NEOPHODNO JE U POTPUNOSTI DETALJNO POPUNITI PRIJAVU I RAZRADITI SVAKI TROŠAK ZASEBNO SA PREDVIĐENIM PRIPADAJUĆIM IZNOSIMA VODEĆI RAČUNA DA ISTI NE PREMAŠUJU STVARNE TROŠKOVE.</p> <p>PERIODIČNI IZVJEŠTAJI DOSTAVLJAJU SE NAKON SVAKOG IZLASKA NA TEREN ILI NAKON DJELIMIČNO IZVRŠENIH ODREĐENIH AKTIVNOSTI.</p> <p>ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ SA PREDLOGOM MJERA DOSTAVLJA SE UPRAVI DO KRAJA DECEMBRA 2021. GODINE.</p> <p>ODGOVORNA LICA DUŽNA SU DA PRILIKOM IZLASKA NA TEREN TELEFONSKIM PUTEVIM INFORMIŠU LOKALNOG FITOSANITARNOG INSPEKTORA RADI EVENTUALNOG ZAJEDNIČKOG ODLASKA NA TEREN.</p> <p>FITOSANITARNI INSPEKTOR DUŽAN JE DA NAJMANJE JEDNOM U TOKU NADZORA ILI MONITORINGA PRISUSTVUJE ŠTO POTVRĐUJE ZAPISNIKOM O KONTROLI SPROVOĐENJA NADZORA I MONITORINGA.</p>	